

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
Кафедра геодезії, землевпорядкування та кадастру

На правах рукопису

МЕЛЬНИК ВОЛОДИМИР РОМАНОВИЧ

**ОСОБЛИВОСТІ КАДАСТРУ ТУРИСТИЧНО-
РЕКРЕАЦІЙНИХ ТЕРИТОРІЙ НА ПРИКЛАДІ
ГОЩАНСЬКОГО ПАРКУ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Спеціальність: 193 Геодезія та землеустрій
Освітня програма: Геодезія та землеустрій
Робота на здобуття першого (бакалаврського) освітнього рівня

Науковий керівник:
Рудик Олександр Володимирович
старший викладач

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол №

засідання кафедри геодезії,

землевпорядкування і кадастру

Від . . . 2025 р.

Завідувач кафедри

д.т.н., проф. А.В. Уль_____

ЛУЦЬК – 2025

Анотація

Мельник В.Р. Особливості кадастру туристично-рекреаційних територій на прикладі Гощанського парку Рівненської області. Кваліфікаційна робота на правах рукопису. –ВНУ імені Лесі Українки, МОН України, Луцьк, –2025. -52 с.

В роботі проведена комплексна оцінка Гощанського парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення, проаналізовано умови створення та особливості функціонування парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва, досліджено історію створення та динаміку розвитку Гощанського парку, охарактеризовано режим охорони та особливості використання й відтворення парку, показано пріоритети розвитку досліджуваної території.

Ключові слова: заповідна справа, природно-заповідний фонд, Гощанський парк-пам'ятка, садово-паркове мистецтво, садово-паркові ландшафти.

Annotation

Melnyk V.R. Peculiarities of the cadastre of tourist and recreational areas on the example of the Goshchansky Park of the Rivne region. Qualification work in the form of a manuscript. –Lesia Ukrainka National University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Lutsk, –2025. -52 p.

The work provides a comprehensive assessment of the Goshchansky Park, a monument of landscape art of national importance, analyzes the conditions for the creation and features of the functioning of the park, explores the history of the creation and dynamics of the development of the Goshchansky Park, characterizes the protection regime and features of the use and reproduction of the park, and shows the priorities for the development of the studied territory.

Keywords: nature reserve, nature reserve fund, Goshchansky Park, monument of landscape art, landscape art landscapes.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПЦІЯ СТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНИХ ОБ'ЄКТІВ І ТЕРИТОРІЙ	8
1.1. Поняття про заповідну справу та природно-заповідний фонд України.....	8
1.2. Класифікація природно-заповідних територій	10
1.3. Правове та організаційне регулювання заповідної справи.....	16
1.4. Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва: умови створення та особливості функціонування.....	20
РОЗДІЛ 2. ІСТОРИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПАРКОВОЇ ТЕРИТОРІЇ.....	22
2.1. Місцезнаходження, площа й структура.....	22
2.2. Історія створення та динаміка розвитку парку.....	24
2.3. Режим охорони, відтворення та використання парку.....	26
РОЗДІЛ 3. ФІЗИКО-ГЕОГРАФІЧНІ УМОВИ ТЕРИТОРІЇ ПАРКУ	27
3.1. Геолого-тектонічна будова.....	27
3.2. Рельєф.....	28
3.3. Ґрунти	30
3.3. Клімат.....	31
3.4. Поверхневі й підземні води.....	33
3.5. Рослинний і тваринний світ.....	34
РОЗДІЛ 4. ТАКСОНОМІЧНА, ЛАНДШАФТНА ТА ЕСТЕТИЧНА ОЦІНКИ ПАРКУ-ПАМ'ЯТКИ.....	39
4.1. Дендрофлора парку.....	39
4.2. Розподіл території парку за типами садово-паркових ландшафтів.....	40
РОЗДІЛ 5. СУЧАСНІ ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ ДОСЛІДЖУВАНОЇ ТЕРИТОРІЇ.....	44
5.1. Заходи з відновлення парку.....	44
5.2. Проблеми й перспективи туристсько-рекреаційного освоєння парку.....	48

5.3. Природоохоронна пропаганда та еколого-освітня діяльність.....	50
ВИСНОВКИ.....	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	56

ВСТУП

Актуальність дослідження. Заповідна справа – одна з найважливіших складових природоохоронних наук і природоохоронної діяльності. Вона відіграє важливу роль у розробці теоретичних засад та практичному вирішенні проблем збереження біотичного та ландшафтного різноманіття, підтримці екологічної рівноваги у природі, формуванні світоглядних орієнтирів людини, спільнот, суспільства.

Чим більше людина освоює поверхню нашої планети, тим більше зростає роль заповідників. Їх наукові, природоохоронні, освітницькі, просвітницькі, рекреаційні задачі нині значно ширші, ніж уявлялися раніше.

Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва – це найбільш визначні та цінні зразки паркового будівництва; оголошуються з метою їх охорони і використання в естетичних, виховних, наукових, природоохоронних та оздоровчих цілях.

Сучасна заповідна справа має стати комплексною системою узгоджених і об'єднаних між собою єдиною метою, методологією та ідеологією традиційних і новітніх поглядів, положень і понять, принципів і механізмів їх реалізації, спрямованих на збереження, відтворення й збалансоване розумне використання природно-заповідного фонду.

Об'єктом дослідження у нашій роботі є Гощанський парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення.

Предметом дослідження – комплексна оцінка Гощанського парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення.

Мета дослідження – проаналізувати фізико-географічні умови, здійснити естетичну, таксономічну та ландшафтну оцінку досліджуваної території.

Виходячи із мети даного дослідження були поставлені наступні **завдання:**

1) ознайомитися із структурою, організаційно-правовими аспектами створення й функціонування природно-заповідного фонду України;

- 2) проаналізувати умови створення та особливості функціонування парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва;
- 3) дослідити історію створення та динаміку розвитку Гощанського парку;
- 4) охарактеризувати режим охорони та особливості використання й відтворення парку;
- 5) ознайомитися з фізико-географічними умовами досліджуваної території;
- 6) дослідити дендрофлору парку;
- 7) показати пріоритети розвитку досліджуваної території.

У даному дослідженні використано такі **методи наукових досліджень**:

- літературний;
- описовий;
- аналітичний;
- метод аналізу та синтезу;
- графічний;
- картографічний;
- статистичний.

Інформаційна база. Основу дипломної роботи складають фондові матеріали Гощанського лісництва ДП «Острозький держлісгосп», літературні джерела.

Наукова новизна. В даній роботі зібрано та узагальнено матеріали по Гощанському парку-пам'ятці садово-паркового-мистецтва. На основі фактичних даних побудовано ряд карт, схем, таблиць. Виділено основні проблеми розвитку парку та запропоновано комплекс заходів, щодо їх вирішення.

Практичне значення. Результати досліджень можуть використовуватися при вивченні природно-заповідного фонду Гощанського

району, а також в шкільних закладах при вивченні природи рідного краю, у ВНЗ при написанні курсових робіт, освоєнні курсів із заповідної справи та охорони природи.

Обсяг і структура роботи. Робота складається із вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаної літератури. Містить 10 рисунків, 7 таблиць. Загальний обсяг роботи 59 сторінок.

РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПЦІЯ СТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНИХ ОБ'ЄКТІВ І ТЕРИТОРІЙ

1.1. Поняття про заповідну справу та природно-заповідний фонд України

Природно-заповідний фонд становлять ділянки суші і водного простору, природні комплекси та об'єкти яких мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність і виділені з метою збереження природної різноманітності ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу та забезпечення фонового моніторингу навколишнього природного середовища [13].

У зв'язку з цим законодавством України природно-заповідний фонд охороняється як національне надбання, щодо якого встановлюється особливий режим охорони, відтворення і використання. Україна розглядає цей фонд як складову частину світової системи природних територій та об'єктів, що перебувають під особливою охороною [13].

Задача заповідного режиму, заповідування полягає в забезпеченні природі спокою, збереження для неї умов розвитку за власними законами, без втручання людини. Стратегія заповідування полягає головним чином у наступному: заборона або обмеження діяльності людини на певних територіях; удосконалення системи раціонального природокористування; раціональне використання ресурсів, які поновлюються (біологічні, водні), та тих, що не поновлюються (мінеральні ресурси); боротьба з забрудненням тощо [10, с. 5].

В основі природно-заповідної справи лежать такі принципи [17, с. 45]:

- створення в заповідниках як своєрідних «еталонах» природи умов, необхідних для збереження і розвитку всіх видів тварин і рослин;
- підтримання екологічної рівноваги ландшафтів шляхом охорони природних екосистем;

- можливість вивчати еволюцію природних екосистем як у регіональному, так і в більш широкому біогеографічному плані;
- вирішувати багато аутокологічних і синекологічних питань;
- мережа природно-заповідних об'єктів повинна відображати широтно-меридіанні, а в гірських регіонах - висотні закономірності поширення екосистем;
- включення в сферу діяльності заповідників соціально-економічних питань, пов'язаних із задоволенням рекреаційних, краєзнавчих та інших потреб населення.

Природно-заповідні території відіграють неоціненну роль в екологічному вихованні, освіті та в формуванні екологічного світогляду у широких верств населення та підростаючого покоління.

Відносини у галузі охорони, відтворення і використання природно-заповідного фонду регулюються Законом «Про природно-заповідний фонд України» (прийнятий 16 червня 1992 р) та державною Програмою перспективного розвитку заповідної справи в Україні (затверджена 22 вересня 1994 р). Закон визначає правові основи організації, охорони, використання територій та об'єктів фонду. Основна мета Програми - забезпечити збереження територій та об'єктів природно-заповідного фонду, гарантувати обґрунтований розвиток заповідної справи на період до 2015 року [32].

Для керування заповідною справою створено Головне управління національних парків і заповідної справи при Міністерстві природних ресурсів. У листопаді 1997 року Кабінет Міністрів України прийняв постанову про вдосконалення державного керування заповідною справою. Крім цього, прийнято ряд постанов Верховної Ради, уряду, ведеться інтеграція з країнами Європи – здебільшого з метою забезпечення дії в Україні міжнародних конвенцій.

Першочерговими і головними завданнями розвитку заповідної справи на найближчі роки визначені такі завдання [32]:

- 1) довести площі об'єктів природно-заповідного фонду до 5, а в окремих регіонах – до 10 відсотків площі України чи відповідного регіону;
- 2) підвищити флористичну, ценотичну, фауністичну та ландшафтну репрезентативність природно-заповідного фонду;
- 3) активізувати роботу по створенню у прикордонних місцевостях міждержавних природно-заповідних територій. За Севільською стратегією кожна країна, у тому числі й наша, повинна забезпечити створення біогеографічної мережі біосферних заповідників. Усі вони потребують підвищення ступеня репрезентативності по відношенню до регіону, який представляють.

1.2. Класифікація природно-заповідних територій

У Законі України «Про природно-заповідний фонд України» подано класифікацію територій та об'єктів природно-заповідного фонду України (стаття 3) та форм власності на території під об'єкти природно-заповідного фонду (стаття 4).

До природно-заповідного фонду України належать [13]:

- природні території та об'єкти – природні заповідники, біосферні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища;
- штучно створені об'єкти – ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва.

Заказники, пам'ятки природи, ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки та парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва залежно від їх екологічної і наукової, історико-культурної цінності можуть бути загальнодержавного або місцевого значення [13].

Основними критеріями класифікацій заповідних територій та об'єктів є [17, с. 30]:

- походження заповідного об'єкта (природний, природний та штучний, штучний);
- призначення заповідної території (збереження, відновлення ресурсів, науково-природознавче, історично-меморіальне, культурно-просвітницьке, естетичне, рекреаційне, бальнеологічне, комплексне);
- характер та ступінь заповідного режиму (повне вилучення з господарського використання, заповідність абсолютна, з контрольованим втручанням, обмеження господарської діяльності тощо);
- типовість заповідних об'єктів як біогеографічних еталонів різних природних зон, секторів, висотних поясів та їх наукове значення;
- наукове та практичне значення заповідної території для збереження генофонду Землі та сприятливих екологічних умов, необхідних для його еволюції, а також значення для охорони унікальних феноменів неживої природи;
- ступінь складності об'єкта, що охороняється;
- тривалість заповідного режиму;
- загальне природоохоронне значення заповідного об'єкту (локальне, регіональне, республіканське, міжнародне).

Природно-заповідний фонд створюється з метою збереження природної різноманітності ландшафтів, тваринного і рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу та забезпечення моніторингу навколишнього природного середовища.

Таблиця 1.2. 1.

**Загальна кількість та площа територій та об'єктів ПЗФ України
за категоріями**

Категорія	Кількість		Площа	
	Об'єктів	% від загальної кількості	Га	% від загальної площі
Заповідники:				
Природні	19	0,23	200537,9064	5,2360

Біосферні	4	0,05	252146,1000	6,3997
Національні природні парки	48	0,59	1221804,6214	30,8585
Заказники	3103	38,30	1373452,4138	34,4819
Пам'ятки природи	3388	41,82	28790,2169	0,7307
Ботанічні сади	28	0,35	1990,2319	0,0505
Зоологічні парки	13	0,16	453,8221	0,0115
Дендрологічні парки	57	0,70	1780,9359	0,0452
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва	556	6,86	13136,7510	0,3332
Регіональні ландшафтні парки	77	0,95	768980,0437	19,4187
Заповідні урочища	809	9,99	95903,7887	2,4339
Всього:	8102	100,0	3939941,2	100,00

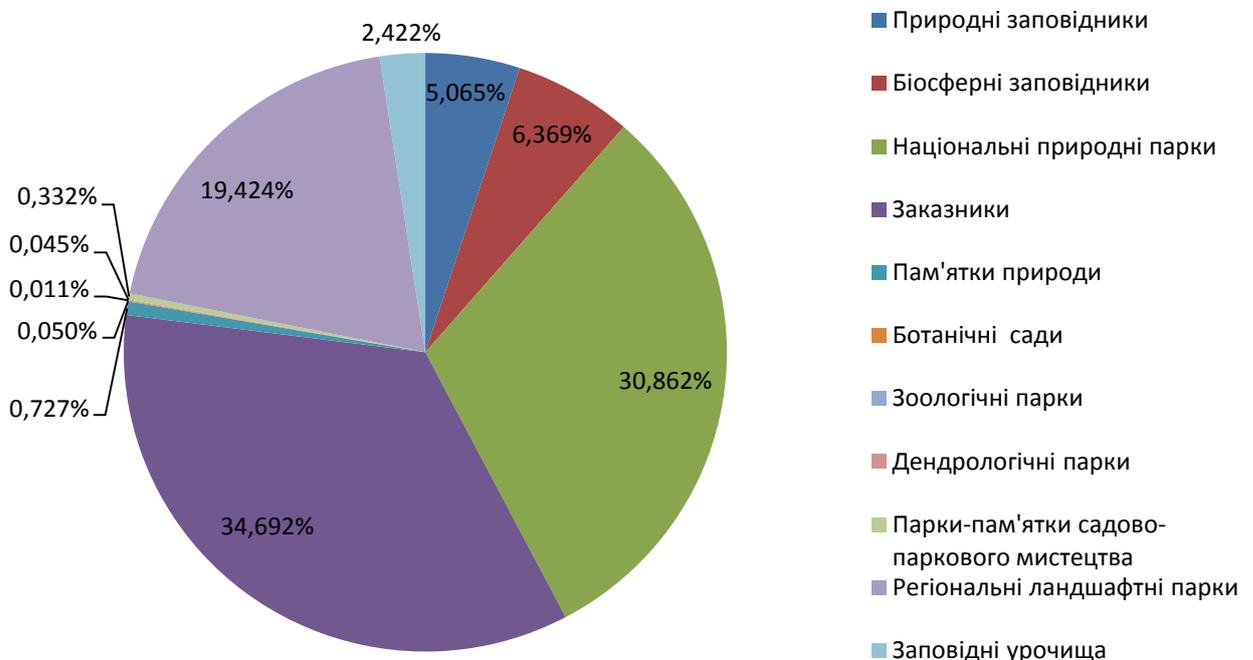

Рис.1.2.1. Розподіл площ територій об'єктів ПЗФ України за категоріями

Природні заповідники (ПЗ) – природоохоронні, науково-дослідні установи загальнодержавного значення. Створюються з метою збереження в природному стані типових або унікальних для даної ландшафтної зони природних комплексів з усією сукупністю їх компонентів. Основними завданнями ПЗ є збереження природних комплексів та об'єктів на їх території, проведення наукових досліджень і спостережень за станом

навколишнього природного середовища. На території природних заповідників забороняється будівництво споруд, шляхів, лінійних та інших об'єктів транспорту і зв'язку, не пов'язаних з діяльністю самих ПЗ [17, с. 31].

Біосферні заповідники (БЗ) – природоохоронні, науково-дослідним установи міжнародного значення, що створюються з метою збереження в природному стані найбільш типових природних комплексів біосфери Землі. БЗ належать до всесвітньої глобальної мережі біосферних заповідників. БЗ мають у своєму складі три функціональні зони: заповідна, буферна та зона антропогенних ландшафтів [17, с. 31].

Національні природні парки (НПП) – природоохоронні, рекреаційні, культурно-освітні та науково-дослідні установи загальнодержавного значення, що створюються з метою збереження, відтворення і ефективного використання природних комплексів та об'єктів, які мають особливу природоохоронну, оздоровчу, історико-культурну, наукову, освітню та естетичну цінність. Основні завдання НПП: збереження цінних природних та історико-культурних комплексів і об'єктів; створення умов для організованого туризму та відпочинку; проведення наукових досліджень природних комплексів; проведення екологічної освітньо-виховної роботи. На території НПП виділяють функціональне зонування: заповідна зона, зона регульованої рекреації, зона стаціонарної, господарська зона [17, с. 32].

Регіональні ландшафтні парки (РЛП) – природоохоронні рекреаційні установи місцевого чи регіонального значення, що створюються з метою збереження в природному стані типових або унікальних природних комплексів та об'єктів, а також забезпечення умов для організованого відпочинку населення. На РЛП покладається виконання таких завдань: збереження цінних природних та історико-культурних комплексів та об'єктів; створення умов для туризму і відпочинку та сприяння екологічній освітньо-виховній роботі. На території РЛП може проводитися зонування, аналогічне як для територій НПП [17, с. 36].

Заказники – природні території (акваторії), цінні для збереження і відтворення природних комплексів чи їх окремих компонентів. На території заказника обмежується або забороняється діяльність, що суперечить цілям і завданням, передбаченим положенням про заказник. Положення про кожен конкретний заказник готується індивідуально. Все, що прямо не заборонено у Положенні – не забороняється. Зонування територія заказника не має.

Залежно від основного об'єкту охорони, заказники поділяються на ландшафтні, лісові, ботанічні, загальнозоологічні, орнітологічні, ентомологічні, іхтіологічні, гідрологічні, загальногеологічні, палеонтологічні та карстово-спелеологічні [17, с.33].

Пам'ятки природи (ПП) – окремі унікальні природні утворення, що мають особливе природоохоронне, наукове, естетичне і пізнавальне значення. На території пам'яток природи забороняється будь-яка діяльність, що загрожує збереженню або призводить до деградації чи зміни первісного їх стану. Залежно від об'єкту охорони, пам'ятки природи поділяються на комплексні, ботанічні, зоологічні, гідрологічні та геологічні [17, с. 35].

Заповідні урочища (ЗУ) – лісові, степові, болотні та інші відокремлені цілісні ландшафти, що мають важливе наукове, природоохоронне і естетичне значення, з метою збереження їх у природному стані. На території заповідних урочищ забороняється будь-яка діяльність, що порушує природні процеси, які відбуваються у природних комплексах, включених до їх складу, відповідно до вимог, встановлених для природних заповідників [10, с. 85].

Ботанічні сади (БС) створюються з метою збереження, вивчення, акліматизації, розмноження в спеціально створених умовах та ефективного господарського використання рідкісних і типових видів місцевої і світової флори шляхом створення, поповнення та збереження ботанічних колекцій, ведення наукової, навчальної і освітньої роботи. На території ботанічних садів забороняється будь-яка діяльність, що не пов'язана з виконанням покладених на них завдань і загрожує збереженню колекцій флори. У межах ботанічних садів для забезпечення необхідного режиму охорони та

ефективного використання можуть бути виділені зони: експозиційна, наукова, заповідна, адміністративно-господарська [17, с. 37].

Дендрологічні парки (ДП) створюються з метою збереження і вивчення у спеціально створених умовах різноманітних видів дерев і чагарників та їх композицій для найбільш ефективного наукового, культурного, рекреаційного та іншого використання. На території дендрологічних парків забороняється діяльність, що не пов'язана з виконанням покладених на них завдань і загрожує збереженню дендрологічних колекцій. На території дендрологічних парків може бути проведено зонування відповідно до вимог, встановлених для ботанічних садів [10, с.93].

Зоологічні парки (ЗП) створюються з метою організації екологічної освітньо-виховної роботи, створення експозицій рідкісних, екзотичних та місцевих видів тварин, збереження їх генофонду, вивчення дикої фауни і розробки наукових основ її розведення у неволі. На території зоологічних парків забороняється діяльність, що не пов'язана з виконанням покладених на них завдань і загрожує збереженню сприятливих умов для життя тварин цих парків. На території зоологічних парків з метою забезпечення виконання поставлених перед ними завдань виділяються зони: експозиційна, наукова, рекреаційна, господарська [10, с. 98].

Пам'ятки садово-паркового мистецтва (ППСПМ) – найбільш визначні та цінні зразки паркового будівництва з метою охорони їх і використання в естетичних, виховних, наукових, природоохоронних та оздоровчих цілях. ППСПМ є природоохоронними рекреаційними установами. На території ППСПМ забороняється будь-яка діяльність, що не пов'язана з виконанням покладених на них завдань і загрожує їх збереженню, натомість забезпечується проведення екскурсій та масовий відпочинок населення, здійснюється догляд за насадженнями тощо. На території ППСПМ може проводитися зонування відповідно до вимог, встановлених для ботанічних садів. [17, с.38].

1.3. Правове та організаційне регулювання заповідної справи

Правовий режим окремих категорій природно-заповідного фонду є уніфікованим, тобто єдиним для всієї території чи об'єкта, або диференційованим залежно від функціонального зонування територій. Так, уніфікованим є правовий режим природних заповідників, заповідних урочищ, пам'яток природи, заказників. Диференційований режим відповідно до функціонального зонування територій встановлено для біосферних заповідників (з виділенням зон: заповідної, буферної, антропогенних ландшафтів та регульованого заповідного режиму), національних природних парків (з виділенням заповідної зони, зони регульованої рекреації, стаціонарної рекреації та господарської зони), зоологічних парків (експозиційна, наукова, рекреаційна та господарська зони). Зонування може проводитися також на територіях ботанічних садів, дендрологічних парків, регіональних ландшафтних парків, парків-пам'яток садово-паркового мистецтва.

Залежно від рівня охоронного режиму розрізняють території та об'єкти природно-заповідного фонду [11, с. 128]:

- загальнодержавного значення (природні заповідники, національні природні парки, заказники, пам'ятки природи, ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва);
- міжнародного значення (біосферні заповідники);
- місцевого значення (регіональні ландшафтні парки, заповідні урочища, заказники, пам'ятки природи, ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва).

Залежно від правового режиму охорони розрізняють [11, с. 132]:

- території та об'єкти природно-заповідного фонду з уніфікованими режимом (природні заповідники, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища);
- території та об'єкти природно-заповідного фонду з диференційованим режимом (біосферні заповідники, національні природні

парки, ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки, регіональні ландшафтні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва).

Статус земель, які зайняті під територіями та об'єктами ПЗФ, визначається Законом України «Про природно-заповідний фонд України» та Земельним кодексом України.

Відповідно до статей 19 та 43 Закону України ці землі віднесено до категорії земель природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення.

Законодавство про природно-заповідний фонд щодо кожної категорії ПЗФ передбачає особливості земельних правовідносин. Так, при створенні природних заповідників, національних природних парків, ботанічних садів, дендрологічних парків і зоологічних парків ділянки землі та водного простору з усіма природними ресурсами повністю вилучаються з господарського використання і надаються цим юридичним особам, як правило, в постійне користування [13].

Якщо територія, на якій створюється об'єкт ПЗФ, що потребує надання йому відповідної ділянки, перебуває у власності або в користуванні громадян або юридичних осіб, земельне законодавство дозволяє вилучення чи викуп таких земель органами державної влади та органами місцевого самоврядування відповідно до їх повноважень, відносячи викуп земельних ділянок під об'єкти ПЗФ до виду викупу земель для суспільних потреб (п. «в» ч. 1 ст. 146 Закону України).

Заповідним об'єктам законодавством надаються певні податкові пільги. Так, відповідно до ст. 12 Закону України «Про плату за землю» (в редакції від 19 вересня 1996 р., з наступними змінами) заповідники, національні природні парки, заказники (крім мисливських), регіональні ландшафтні парки, ботанічні сади, дендрологічні та зоологічні парки, пам'ятки природи, заповідні урочища та парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва звільняються від земельного податку.

Крім того, слід зазначити, що згідно зі статті 150 Закону України землі ПЗФ віднесено до особливо цінних земель, для яких законодавством передбачений винятковий порядок вилучення з постійного користування для суспільних та інших потреб. Цей порядок передбачає, що відповідні землі можуть вилучатися за згодою землекористувачів (ч. 2 ст. 149) лише на підставі постанови Кабінету Міністрів України (ч. 9 ст. 149) за згодою Верховної Ради України (ч. 2 ст. 150). Встановлено, що до розгляду питання у Верховній Раді України потрібно здійснити цілу низку узгоджень, порядок яких детально регламентовано Земельним кодексом України, зокрема, його статтею 151.

Одночасно стаття 49 Закону України «Про природно-заповідний фонд України» звільняє природні заповідники, біосферні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, ботанічні сади, дендрологічні парки та зоологічні парки в разі розширення їх територій за рахунок земель сільськогосподарських, лісгосподарських та інших угідь, що є державною власністю, від відшкодування пов'язаних з цим втрат сільськогосподарського, лісгосподарського та іншого виробництва. А резервування в такому випадку може прирівнюватися до розширення [13].

У разі резервування земель, що перебувають в інших формах власності, відшкодування пов'язаних з цим виробничих витрат здійснюється за рахунок: державного бюджету – для територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення; місцевих бюджетів – для територій та об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення.

Порядок підрахунків розміру збитків, що підлягають відшкодуванню власникам землі та землекористувачам, встановлюється Кабінетом Міністрів України.

За загальним правилом, встановленим ст. 45 Закону України, землі природно-заповідного фонду можуть перебувати у державній, комунальній та приватній власності. При цьому право власності на земельну ділянку поширюється в її межах на поверхневий (грунтовий) шар, а також на водні

об'єкти, ліси та багаторічні насадження, які на ній знаходяться (ст. 79 ЗК України) [13].

Суб'єктом права державної власності на землю є держава, яка реалізує це право через відповідні органи державної влади.

Територіальні громади є суб'єктами права комунальної власності.

Громадяни та юридичні особи виступають суб'єктами права приватної власності.

Ботанічні сади, дендрологічні парки та зоологічні парки, створені до прийняття Закону України «Про природно-заповідний фонд України» (тобто до 16 червня 1992 р.), не підлягають приватизації [13].

Відповідно до вимог земельного законодавства землі державної власності, зайняті під об'єктами ПЗФ загальнодержавного значення, не підлягають передачі ні в приватну, ні в комунальну власність. При цьому передачі в приватну власність не підлягають землі державної власності з розташованими на них об'єктами ПЗФ як загальнодержавного, так і місцевого рівня.

У разі зміни форм власності на землю, на якій знаходяться заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, землевласники зобов'язані забезпечувати режим їх охорони і збереження з відповідною перереєстрацією охоронного зобов'язання.

На територіях, що зарезервовані під подальше заповідання, також існують специфічні правила щодо зміни форм власності. Так, за загальним правилом до прийняття рішень про створення або розширення в установленому порядку природних заповідників та національних природних парків землі державної власності, що зарезервовані під подальше заповідання, залишаються в державній власності й приватизації не підлягають. Це положення, як правило, фіксується у відповідному указі Президента України про резервування.

1.4. Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва: умови створення та особливості функціонування

В Україні налічується 556 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва (станом на 01. 01. 2014), які мають особливий охоронний статус об'єктів природно-заповідного фонду [43].

Знамениті дендрологічні парки, яким згодом був привласнений статус «пам'яток садово-паркового мистецтва національного значення», стали з'являтися в нашій країні з кінця XVIII століття, коли утворився клас нових землевласників, готових створювати парки за європейськими зразками.

Найвідоміший серед них – граф Станіслав Потоцький, що подарував своїй дружині в день іменин пейзажний парк «Софіївка». Потоцький, який володів у той час містом Умань Черкаського повіту, виділив 180 га для прогулянок улюбленої дружини серед скульптур і екзотичних рослин [46, с.89].

«Софіївка», мабуть, найбільш популярний в Україні туристичний об'єкт. При повній відсутності яких-небудь розважальних сегментів парк привертає увагу туристів прекрасними пейзажами, умілим поєднанням архітектури, скульптури, різноманітних композицій води і рослинності. «Софіївку» відвідує до 500 тисяч чоловік в рік. У колишньому поміщицькому будинку розташований філіал НДІ Національної академії наук України, де займаються науковою діяльністю, пов'язаною з охороною парків, дендрологією і садівництвом [15, с.148].

Залежно від ступення унікальності, екологічної, наукової, історико-культурної цінності розрізняють [12]:

- парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення;
- парки-пам'ятки садово-паркового-мистецтва місцевого значення.

На території парків-пам'яток садово-паркового мистецтва можливо проводити наступні заходи [12]:

- ✓ проведення екскурсій та масовий відпочинок населення;

- ✓ збереження, підтримання та відновлення паркових ландшафтних композицій;

- ✓ догляд за насадженнями, включаючи санітарні рубки, рубки реконструкцій та догляду з підсадкою дерев і чагарників ідентичного видового складу, замість загиблих, заходи щодо запобігання самосіву, збереження композицій із дерев, чагарників і квітів, травяних газонів.

На території парків-пам'яток садово-паркового мистецтва можуть проводитися наукові дослідження.

Утримання та реконструкція парків-пам'яток садово-паркового мистецтва проводиться за проектами, що розробляються спеціалізованими проектними установами і затверджуються органами, у підпорядкуванні яких перебувають ці парки, за походженням з [12]:

- ✓ центральним органом виконавчої влади в галузі охорони навколишнього природного середовища-щодо парків-пам'яток садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення;

- ✓ органами центрального органу виконавчої влади в галузі охорони навколишнього природного середовища на місцях-щодо парків-пам'яток садово паркового мистецтва місцевого значення.

РОЗДІЛ 2. ІСТОРИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПАРКОВОЇ ТЕРИТОРІЇ

2.1. Місцезнаходження, площа й структура

Гощанський район розкинувся на південному сході Рівненщини по обидва боки автотраси Київ-Чоп. Він знаходиться на межі двох природних та етнографічних зон – Волині й Полісся і займає територію басейну р. Горинь – найдовшої річки в Рівненській області. Загалом у Гощанському районі налічується 9 річок і близько 60 озер, а також велика кількість ставків, штучних водойм невеликих розмірів [37, с.5].

Природно-заповідний фонд району складається з 5-ти об'єктів. Два з них – унікальні зразки садово-паркового мистецтва. Це – Гощанський парк загальнодержавного значення і парк місцевого значення Тучинський. Гощанський парк було закладено ще на початку XVIII ст. А статус загальнодержавного він дістав завдяки тому, що на його території до сьогодні збереглося більш як 50 видів рідкісних чагарників і дерев [34].

Було обстеження території парку у межах, зазначених у паспорті парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва (паспорт зберігся у головному управлінні національних парків та заповідної справи Міністерства екології та природних ресурсів України). Територія, яка окреслена в паспорті як паркова, не відповідає площі, зазначеній у довіднику [35, с. 180].

Офіційна площа Гощанського парку становить 7,0 га, фактична площа парку – 8,75 га.

За даними Ю. Ю. Нельгівського площа Гощанського парку за період з 1939 по 1980 роки зменшилася майже вчетверо [29, с. 45].

За даними, які вдалося зібрати нам у місцевих жителів, це не точне твердження. Основні втрати території парку відбулися не у радянські роки, а раніше – коли Рівненщина належала Польщі.

Якою ж була первина площа парку? Її встановити можна буде лише тоді, якщо будуть знайдені картографічні матеріали кінця XIX ст. – початку – XX ст., але історичні відомості, обстеження території та розповіді місцевих жителів дають можливість зробити певні припущення. Так, збереглися рядові

посадки з яворів, гіркокаштанів, кленів гостролистих та ясенів. Вірогідно, що крайній ряд позначав східну межу втраченої території парку.

У Гощанському парку зростають дерева та кущі, які належать до 48 видів з 30 родів і 17 родин. На території Гощанського парку є такі культивари типових рослин: ялівець звичайний Ірландський, ялина колюча Сиза, верба біла Жовта Плакуча, верба вавилонська Звивиста та липа Розсіченолиста. У трьох видів є типові рослини, так і культивари: клен гостролистий Шведлера, ясен звичайний Плакучий та дуб звичайний Пірамідальний. Голонасіних – вісім видів (усі – дерева), покритонасіних – 40 видів, у тому числі 37 – дерев і 4 – кущі [21].

Загальна кількість дерев у парку становить 1462 шт. До найпоширеніших видів належить: липа серцелиста – 244 шт., явір – 220 шт., ясен звичайний – 207 шт., клен гостролистий – 176 шт., гіркокаштан звичайний – 133 шт., ялина звичайна – 116 шт., робінія звичайна 88 шт., граб звичайний – 64 шт., береза повисла – 41 шт., яблуня звичайна – 29 шт. [21].

Гощанський парк знаходиться на території Гощанського геоботанічного району грабово-дубових та дубово-соснових лісів [6, с.127]. Перші представлені асоціаціями грабово-дубовий ліс мареновий та грабово-дубовий ліс зірочниковий, другі – дубово-сосновий ліс ліщиново-квасенцевий та дубово-сосновий ліс ліщиново-трясучковидноосоковий. У комплексі з дубово-сосновими лісами поширені й дубові ліси, в трав'янистому поктиві яких домінують ті самі види.

За проектом 1980 року на території парку було створено розгалужену мережу доріжок, значна частина яких прямолінійна, а також меморіал загиблим у роки війни 1941 – 1945 рр. Також було збудовано невелике озерце, яке на теперішній час перетворилося в болото. На одному із входів у парк було встановлено пам'ятник Т. Г. Шевченку [21].

2.2. Історія створення та динаміка розвитку парку

За І. М. Гижицьким, автором великої монографії про Гощу, найдавнішим володарем місцевих садиб були Гойські з міста Кеди. Вони там жили вже у XVст. Як і більшість місцевих жителів, були православними. Наступними власниками володінь Гощі були: Микола Соломирецький, Петру Могилі, після якого дісталася Кисілям. На початку XVIII ст. ці маєтки за 90 000 золотих придбав Теофіл Іпогорський-Ленкевич. Після смерті Теофіла володіння перейшли до його старшого сина Леонарда. Після смерті Леонарда у спадок Гоща дісталася Францішеку Михайлу, який до кінця життя прожив холостяком. Відписав своє помістя своїй небозі, донці Граціана Ленкевича і княгині Гонорати Четвертинської – Октавії, останній ізгойської лінії. Після її смерті за заповітом усі володіння, які належали матері, вона відписала князю Гелідору Четвертинському. Маєток роду Ленкевичів у 1870 році віддала в оренду на 36 років Олександрові Злотницькому, а згодом відписала Гощу йому у власність. Після I Світової війни Гощу викупив уряд Польщі і палац був переданий для розміщення корпусу прикордонної охорони [1, с.141].

Найвірогідніше, що палац був збудований в кінці XVIII ст. Станіславом Косткою Ленкевичем, можливо з використанням попереднього замку. У XIX ст. будинок зазнав різних перебудов. У закінченому вигляді його не можна віднести до якогось стилю. Був двоповерховою спорудою прямокутної форми, великих розмірів, по довжині розділений поперечним крилом, яке мало з боків в'їзду і з боку двору ризаліти, що видавалися уперед. З обох коротших боків було по арканному ганку, які підпирали криті балкони. Зовнішні прикраси замку обмежувалися гладкою штукатуркою і профільними карнизами. Усі частини будинку накривав двоскатних дах.

Здається, що усі володарі Гощі з родини Ленкевичів більш турбувалися про зручність проживання, ніж про зовнішню архітектуру.

Турбувалися й про парк кінця XVIII ст., який займав декілька гектарів. Більша частина парку мала ландшафтне планування. У ньому не було прямих алей, тільки стежки і звивисті доріжки. Перед поглядом тих, хто

гуляв, поставали нові красвиди, що відкривалися на групи дерев і кущів, які росли густими монолітами на широких галявинах або по їхніх краях. Переважали сосни, модрини, ялини, дуби, липи, гіркокаштани та інші дерева. Усього 27 видів. Особливою окрасою парку був болотний дуб з пірамідальною кроною, який походить з Північної Америки і особлива форма тису, яку серед ботаніків називають «жива скам'янілість».

Р. Афтаназі подає цікаву інформацію про господарів Гощі та парку, але разом з тим викликають сумнів вказані ботанічні назви рослин. Болотний дуб з пірамідальною кроною зараз у парку відсутній, проте є старий дуб звичайний пірамідальної форми. Під «особливою формою тису, яку серед ботаніків називають «жива скам'янілість», мабуть, мали на увазі гінкго дволопатеве, старий екземпляр якого росте у парку (рис. 2.2.1).

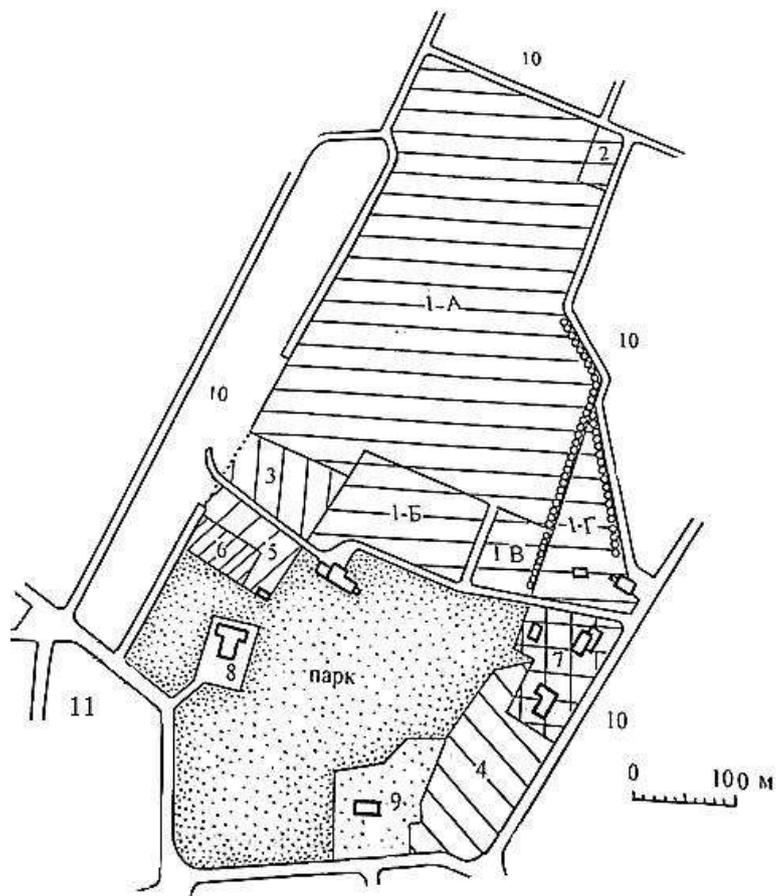

Рис.2.2.1. Планування Гощанського парку

2.3. Режим охорони, відтворення та використання парку

Як об'єкт природно-заповідного фонду (парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення) Гощанський парк затверджений постановою колегії Держкомприроди УРСР № 22 від 26.07.1972 року [36, с.118].

Заповідний об'єкт Гощанський парк входить до складу природо-заповідного фонду України, який охороняється як національне надбання і є складовою частиною світової системи природоохоронних територій і об'єктів, що перебувають під особливою охороною.

Відповідно до Українського класифікатора цільового використання (УКЦВЗ) земельна ділянка Гощанський парк віднесена до земель природоохоронного призначення в межах населеного пункту.

Відповідно до статті 37 Закону України «Про природно-заповідний фонд України» на території парків-пам'яток садово-паркового мистецтва забороняється будь-яка діяльність, що не пов'язана з виконанням покладених на них завдань і загрожує їх збереженню [35, с. 68].

На земельній ділянці парку не має обмежень містобудівного характеру. Будівництво об'єктів та споруд будь якого призначення на даній земельній ділянці проводиться за погодженням з органами державного санітарно-епідеміологічного нагляду [35, с.147].

Оскільки територія парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення Гощанський парк знаходиться на пам'ятці археології – культурний шар ранньослов'янського багат шарового поселення. Відповідно до статті 23 Закону України «Про охорону археологічної спадщини» Гощанській селищній раді заключити охоронний договір з управлінням культури і туризму облдержадміністрації. [14].

Відповідно до статті 64 Закону України «Про природно-заповідний фонд України» особи, винні у порушенні заповідного режиму, несуть відповідальність встановлену законодавством.

РОЗДІЛ 3. ФІЗИКО-ГЕОГРАФІЧНІ УМОВИ ТЕРИТОРІЇ ПАРКУ

3.1. Геолого-тектонічна будова

Гощанський парк розташований в межах власне Волино-Подільської плити, яка є основною (за поширенням) тектонічною структурою в межах Рівненщини, що простягається від лінії Березове – Клесів – Корець до західних меж області. Більшістю авторів плита розглядається як розбитий складною системою розломів західний схил щита, у межах якого кристалічний фундамент крутими східцями (блоками) спадає на захід, до Галицько-Волинської (Львівської) западини, занурюючись на південно-західній окраїні області на глибину понад 2 км від сучасної денної поверхні [48, с. 25].

Перший поверх осадових утворень фанерозою в межах Волино-Подільської плити формувався протягом байкальського, каледоського та герцинського етапів тектогенезу (горотворення).

Байкальський (верхньорифейський) комплекс в межах Гощанського парку характеризується відкладами поліської серії. Поліська серія (1055 – 800 млн. років тому) має найбільше поширення на домезозойському зрізі і являє собою найдавнішу товщу осадових відкладів у межах описуваної території, хоча на денну поверхню виходів не має. Осади поліської серії представлені ритмічним чергуванням світло-сірих та рожево-червоних пісковиків, алевролітів та аргілітів. Середня потужність серії в межах парку 500 – 550 м [26, с. 17].

Найбільш поширеними мезозойським комплексом для території парку є верхньокрейдові відклади, представлені сеноманом. Сеноман поширений по всій території парку. Відклади досить строкаті, виділяють два своєрідних комплекси – нижній, складений теригенними відкладами, і верхній, де переважають піщано-мергелеві осади. На території парку домінують піщано-мергелеві осади. Потужність сеноману на досліджуваній території коливається від 1 м до 2 м. Безпосередню участь у формуванні

рельєфу беруть карбонатні відклади туронського ярусу верхньої крейди [26, с. 20].

Четвертинні відклади є досить однорідними – це супіщано-суглинисті товщі потужністю до 3 метрів. З четвертинних відкладів для території Гоцанського парку найбільш поширеними є алювіальні відклади.

Алювіальні відклади нижнього антропогену збереглися на Волинській височині вузькими і перерваними смугами вздовж долини Горині. Представлені вони товщею жовто-сірих кварцевих пісків, здебільшого дрібнозернистих, з лінзами та прошарками суглинків або крупнозернистих піщаних відкладів. Потужність товщі середньоплейстоценового алювію коливається від 5 до 5,5 м на території парку [26, с. 23].

Середньо- і верхньоплейстоценові відклади Волинської височини, крім згаданих вище верхніх шарів лесових порід, представлені алювіальними та озерно-алювіальними відкладами першої та другої надзаплавної тераси Горині.

Алювіальні відклади поширені майже на всій території парку. Озерно-алювіальні відклади поширені південному-заході парку фрагментарно. Болотні відклади відсутні на території парку [7, с. 34].

3.2. Рельєф

Гоцанський район розміщений у межах геоморфологічної області Волино-Подільської ерозійної рівнини, підобласті Волинської височини, та геоморфологічної області Поліської акумулятивної низовини підобласті Волинського Полісся [7, с. 68].

Рельєф Гоцанського району у цілому характеризується рівнинною поверхнею, це зумовлено тим, що територія району розташована на платформі, вираженій Східноєвропейською рівниною, яка має загальний нахил на північ. У межах рівнини у центральній та південній частині району розміщена Волинська височина, на півночі Поліська низовина, межа між

ними проходить по лінії Тучин – Липки. У межах Волинської височини виділяють окремі підняття, зокрема Рівненське плато, з найвищою висотою поблизу села М'ятин з відміткою 258 м, та Гощанське плато, з найвищою висотою 252 м. Значне поширення має долинний рельєф, тобто форми і типи поверхні, у створенні яких брали участь потоки поверхневих вод, що розміщуються на лесових долинах. Вздовж течії річки Горинь, у межах річкової долини, переважаючими є висоти від 177 до 200 м. Поблизу села Дроздів, у межах заплави річки Горинь, знаходиться місце з найнижчою висотою у Гощанському районі з відміткою 177 м [39, с. 23].

Для території Гощанського парку типовим є рівнинний рельєф з переважаючими висотами над рівнем моря 190-195 м. Збільшення висоти спостерігається в напрямку на північний схід, досягаючи 198 м над рівнем моря. В своє чергу, зниження висот спостерігається в напрямку на південний захід, зупинившись на відмітці 188 метрів. Підняття досліджуваної території відбувається із південного-заходу на північний-схід, що пояснюється близькістю парку до річки Горинь (розташування парку на першій надзаплавній терасі річки Горинь) та безпосереднє розміщення парку на Гощанському плато. На рис. 3.2.1. можна детально розглянути рельєф досліджуваної території.

На рис. 3.2.1. чітко видно, що територія парку поступово піднімається із південного-заходу на північний схід. Найбільш різке коливання рельєфу території Гощанського парку спостерігається поблизу озера на території площею в 5 м², де поряд із відміткою 193 м простежуються відмітки 194 м, 194,5 м. Найвища точка знаходиться на північному-заході на території колишнього панського маєтку і становить 196,4 м. Найнижча точка знаходиться в південно-західній частині (тут розташований ставок) і становить 188,3 м.

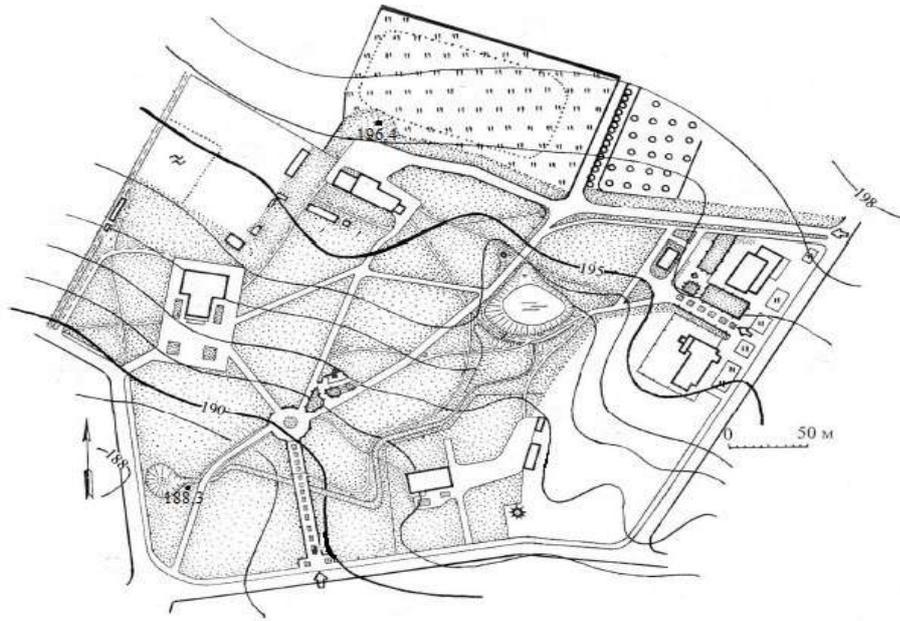

Рис. 3.2.1. Рельєф Гоцанського парку

Отже, для території Гоцанського парку характерним є рівнинний рельєф з незначними коливаннями висот (максимальне перевищення становить 5 м).

3.3. Ґрунти

Географічний розподіл ґрунтів у районі дослідження підпорядкований загальним законам широтної зональності.

Для досліджуваної території типовими є лучні та чорноземно-лучні ґрунти. Сформувалися переважно під трав'янистою рослинністю на алювіальних та делювіальних відкладах та умовах надмірного тимчасового зволоження [7, с. 62].

Для північної частини парку до струмка поширеними є лучно-чорноземні легкосуглинкові ґрунти та їх слабосолоцюваті відміни терасових рівнин з рясними западинами. Ґрунти сформувалися під трав'янистою рослинністю в умовах високого залягання рівня ґрунтових вод. Ці ґрунти одночасно поєднують ознаки лучних ґрунтів (часто навіть мають оглеєння у нижній ділянці профілю) і чорноземів, хоча у порівнянні з останніми вони більш зволожені і гумусовані.

Для південної частини Гощанського парку переважаючими є лучні ґрунти та їх слабо солонцюваті і слабосолоділі відміни середньосуглинкові. Сформувалися вони переважно теж під трав'янистою рослинністю на алювіальних та делювіальних відкладах в умовах надмірного тимчасового зволоження. Рівень залягання ґрунтових вод на глибині 50-100 см.

Лучні, а особливо лучно-чорноземні ґрунти мають порівняно високу потенційну родючість і використовуються переважно як природні кормові угіддя. Значні площі таких ґрунтів розорані і призначені під польові сівозміни, а особливо – для вирощуванні кормових та овочевих культур.

Завдяки досить родючим ґрунтам досліджуваного об'єкта та території парку досить комфортно себе почувають такі рослини як: бархат амурський або коркове дерево (яке походить з Північного Китаю та Приморського краю), гіркокаштан звичайний (родом із північної Греції), гінкго дволопатеве (єдиний сучасний представник родини і класу гінкгових відділу голонасінних, у палеогеновий період було поширене в Європі та Азії, а в наш час дико росте лише в Південному Китаї), модрина європейська (батьківщиною цього дерева є Центральна Америка), сосна Веймутова (походить зі східної частини Північної Америки), софора японська або японська акація (їого Батьківщина – Китай і Японія) [39, с. 47].

Отже, ґрунтовий покрив, що сформувався на території Гощанського парку, створює сприятливі умови не лише для рослин, які є типовими для даної території (дуб, сосна, ялина), але й для тих рослин, які були завезені до нас із інших континентів (гінкго дволопатево, софора японська, бархат амурський).

3.4. Клімат

Клімат району дослідження помірно континентальний. Зима м'яка, з частими відлигами, літо тепле, з достатньою кількістю опадів [27, с. 65].

Середні багаторічні температури літніх місяців типові для територій з помірно-континентальним кліматом (рис. 3.4.1): у червні (+17° С), липні

(+18,5° C), серпні (+17°... +17,5° C). Для зимових місяців характерні такі дані: грудень (-2,5° C), січень (-5,5° C), лютий (-4,4° C). Проте з року в рік середні місячні температури зимових місяців можуть дещо варіювати.

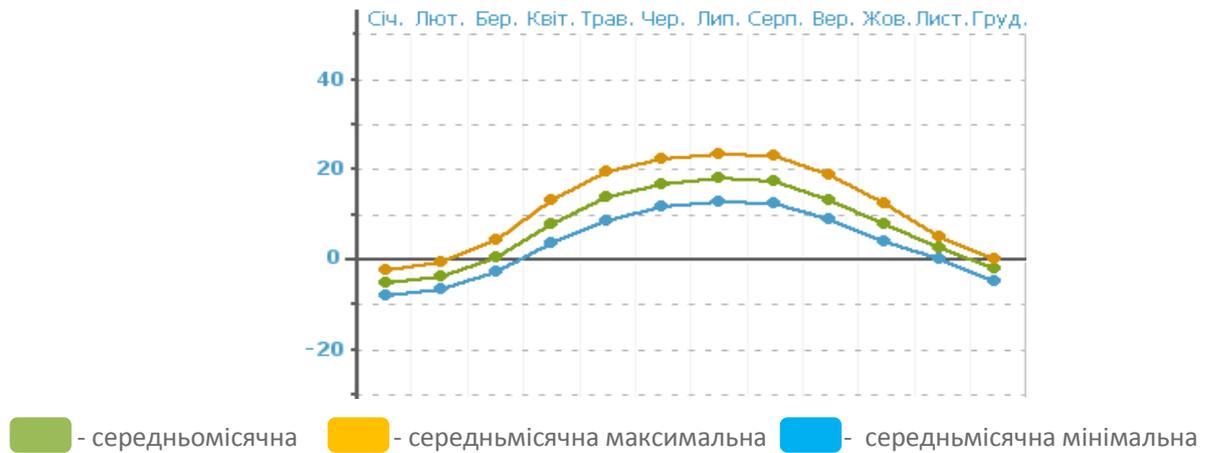

Рис. 3.4.1. Середня місячна і річна температура повітря (°C) на метеостанції Рівне [22]

Найхолодніший період на даній триває 60 днів, з середини грудня до середини лютого. Середня річна кількість опадів становить 610 мм. Основна маса опадів випадає протягом теплого періоду року – 350 мм, решта припадає на холодну пору (рис. 3.4.2).

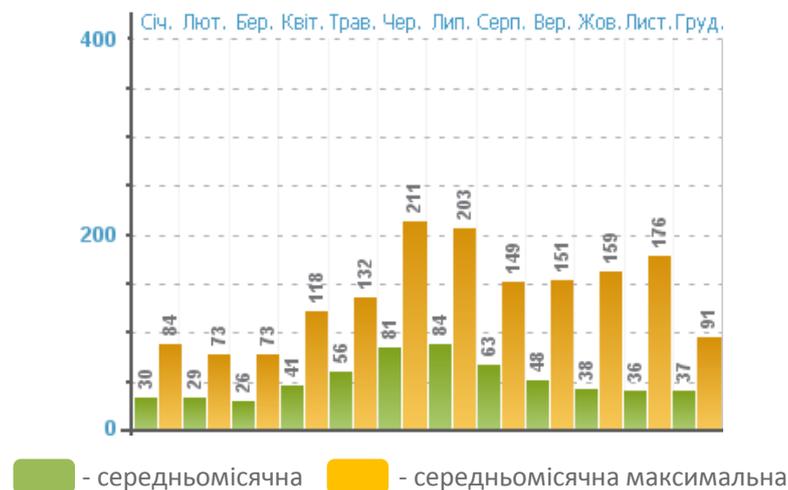

Рис. 3.4.2. Середня місячна і максимальна кількість опадів (мм), метеостанція Рівне [22]

Переважаючий напрямок вітру в зимовий період для досліджуваної території західний. Проте в кінці лютого напрямок вітру змінюється на східний. Східний напрямок вітру також є переважаючим для березня та квітня тобто для весняних місяців, але в травні вітри знову змінюють свій

напрямок на західний. Західні вітри є переважаючими впродовж всього літа та осені. Тому для території Гощанського парку переважаючим напрямком вітру є західний [27, с. 69].

3.5. Поверхневі й підземні води

Поверхневі води Гощанського району представлені річками, озерами, ставками, водосховищами, болотами. Проте на території Гощанського парку немає ні великих річок, ні цілющих джерел, ні природних озер. Але після проведення реконструкції парку у 1980 році за проектом було створено невеличке озерце. Хоча і план було втілено в життя, але озеро за декілька років перетворилося в болото. Причиною таких перетворень стали проведені меліоративні роботи на території району, а також буріння свердловин для формування водопостачання м. Рівного. Внаслідок проведених робіт рівень підґрунтових вод різко знизився, а разом з ним і зникло підземне живлення для створеного озера. А оскільки на території парку немає джерел, які б могли його живити, то і озеро почало заростати очеретом звичайним [7, с. 31].

Оскільки Гощанщина в цілому і Гощанський парк зокрема відноситься до Волино-Подільського артезіанського басейну, то і на території парку можуть «бити» цілющі джерела, але на території парку таких не має і за даними старожилів їх ніколи не було.

Підґрунтові води складають перший від поверхні підземний водоносний горизонт, який поширений по всій території області, активно впливаючи на ландшафтні та гідрологічні особливості регіону (живлення річок та водойм, заболочування тощо) і широко використовуються для побутових потреб населення [25, с. 50].

Живлення ґрунтових вод відбувається переважно за рахунок інфільтрації атмосферних опадів, меншою мірою – за рахунок повеней та паводків.

Ґрунтові води зосередженні головним чином у четвертинній товщі, де практично відсутні витримані по площі і потужності водотривкі пласти.

Завдяки цьому всі водоносні горизонти у четвертинних відкладах гідравлічно пов'язані між собою і по суті утворюють єдину систему ненапірних вод, незалежно від генезу в віку водомірних порід [26, с. 53].

Для території парку характерними є води сучасних алювіальний відкладів. Вони поширені в межах всієї території парку. Водовміщуючі породи – піски, часом з прошарками та лінзами гравійно-галькових сумішей. Потужність водоносного горизонту 1 – 4 м.

На території парку між пластові артезіанські води не зустрічаються, причиною цього є віхньокрейдові відклади які були еродовані пізнім розмивом, що є характерним для досліджуваної території [48, с. 83].

3.6. Рослинний і тваринний світ

Формування рослинного світу даної території відбувалося головним чином у льодовиковий та післяльодовиковий період. На території парку відбулося поєднання багатьох видів і форм рослин, які, в свою чергу, є характерними для території Гощанського району, а також не є типовими для території України [25, с.164].

В Гощанському парку можна виділити території, де зустрічається болотна рослинність, а саме така як ряска, очерет, рогіз, кушир. На досліджуваній території вони зустрічаються в межах верхнього озера [9, с.4].

Домінантною у парку є лісова рослинність. У комплексі з дубово-сосновими лісами поширені й дубові ліси. Найбільш поширеними представниками дубово-соснових та дубових лісів є: сосна чорна, сосна Веймутова, дуб звичайний, дуб болотний, дуб звичайний пірамідальний та багато інших. Можна припустити, що парк створено на базі або місці дубових лісів. На користь цього свідчить відсутність старих сосен звичайних, наявність одного старого дерева дуба звичайного, відносно незначна участь у насадженнях граба звичайного та переважання серед грабів молодих рослин.

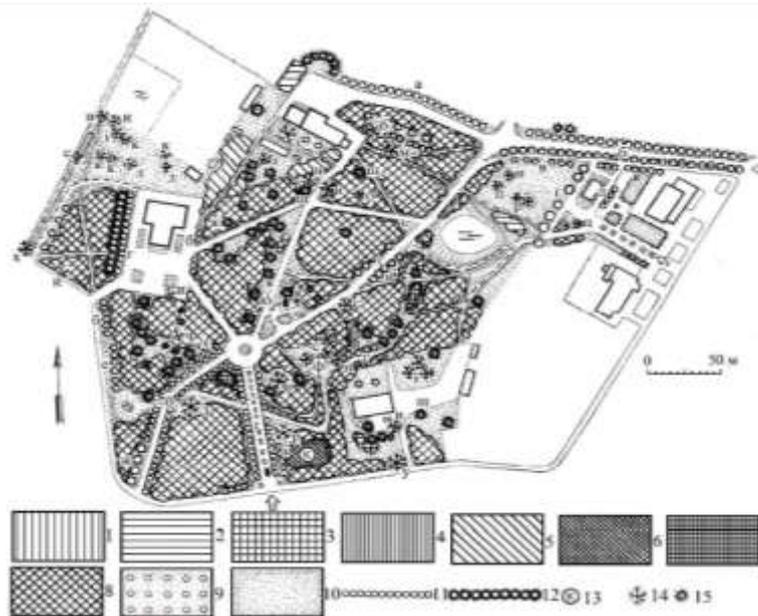
У парку основними є насадження, в яких жоден вид не переважає (їх формують липа серцелиста, явір, ясен звичайний, клен гостролистий, береза

повисла). Тому зрозуміло, що виділити переважаючий вид вдалося лише на невеликих ділянках території, які в основному розташовані окремо від основного масиву. Детальний перелік рослин Гощанського парку подано в додатку А.

Що стосується садових ділянок, які відносяться до території парку, то найбільш поширеними представниками в саду є: горіх грецький, яблуня домашня та слива домашня.

У Гощанському парку зростають дерева та кущі, які належать до 48 видів з 30 родів і 17 родин. У парку не має типових рослин, є тільки культивари: ялівець звичайний ірландський, ялина колюча сиза, верба біла, жовта, плакуча, верба вавилонська звивиста та липа розсіченолиста. У трьох видів є типові рослини, так і культивари: клен гостролистий Шведлера, ясен звичайний плакучий та дуб звичайний пірамідальний. Голонасіних – вісім видів (усі – дерева), покритонасієних – 40 видів, у тому числі 37 – дерев і 4 – кущі [28, с.22].

Загальна кількість дерев у парку становить 1462 шт. До найпоширеніших видів належить: липа серцелиста – 244 шт., явір – 220 шт., ясен звичайний – 207 шт., клен гостролистий – 176 шт., гіркокаштан звичайний – 133 шт., ялина звичайна – 116 шт., робінія звичайна 88 шт., граб звичайний – 64 шт., береза повисла – 41 шт., яблуня звичайна – 29 шт. Загальна кількість найпоширеніших видів представлена екземплярами, які мають незначний діаметр стовбурів, що свідчить про те, що вони виникли з самосівів в останні десятиліття. Ялину звичайну висаджували у парку, але багато дерев опинилося у затінку і впродовж багатьох років не давали приросту. Тому, не зважаючи на значну чисельність рослин цього виду, гарних екземплярів досить мало. Парк дуже згущений і затінений (рис. 3.6.1).

1 – липа серцелиста (0,02 га, 0,3% від озелененої площі); 2 – ясен звичайний (0,04 га, 0,6%); 3 – гірко каштан звичайний (0,04 га 0,4%); 4 – береза повисла (0,02 га 0,3%); 5 – робінія звичайна (0,15 га, 2,2%); 6 – інші види листяних дерев – явір (0,06 га, 0,9 %); 7 – ялина звичайна (0,05 га, 0,7%); 8 – виділ. в якому жоден вид не переважає (3,8 га, 55,0%); 9 – плодовий сад (0,74 га, 5,8%); 10 – галявина (1,45 га, 21,0%); 11 – ряд з листяних дерев: а – явір (0,08 га, 1,2%), б – липа серцелиста (0,4 га, 5,8%), в – граб звичайний (0,04 га, 0,6%), г – гіркокаштан звичайний (0,2 га, 2,9%), д – береза повисла (0,01 га, 0,1%), е – ясен звичайний (0,04 га, 0,6%), є – в'яз низенький (0,02 га, 0,3%), ж – тополя чорна (0,03 га, 0,4%); 12 - ряд із хвойних дерев: ялина звичайна (0,06 га 0,9%); 13 – культивари (рослини висаджені рядами); 14 – окреме листяне дерево (з – тополя чорна, и – ясен звичайний, і – груша лісова, к – горіх грецький, л – яблуна домашня, м – ясен звичайний «Плакучий», н – липа широколиста «Розсіченолиста», о – дуб звичайний «Пірамідальний», п – клен ясенелистий, р – осока, с – гіркокаштан звичайний, т – явір, у – дуб звичайний, ф – гіркокаштан восьмигранковий, х – тополя китайська, ц – липа серцелиста, ч – клен гостролистий «Шведлера»); 15 – окреме голонасінне дерево (без літерного позначення – ялина звичайна, ш – гінкго дволопатеве, щ – сосна чорна, ю – сосна Веймутова, я – модрина європейська).

Рис. 3.6.1. План насаджень Гоцданського парку

У парку збереглися кілька старих рослин малопоширених видів та культиварів: гінкго дволопатеве – 1 шт. (D=50 см), сосна Веймутова – 1 шт (D=86 см), сосна чорна – 3 шт. (D=56, 60 та 60 см, одна з рослин знаходиться у дворі приватного будинку, що свідчить про те, що двір захопив частину

паркової території), модрина європейська – 4 шт. (D=40, 66, 70 та 76 см), дуб звичайний «Пірамідальний» – 1 шт. (D=50 см), ясен звичайний «Плакучий» – 1 шт. (D=52 см), липа широколиста «Розсіченолиста» – 1 шт. (D=50 см), гіркокаштан восьмигранковий – 1 шт. (D=66 см), клен гостролистий «Швелера» – 1 шт. (D=82 см). Є також старі: дуб звичайний (D=110 см), ясени звичайні (дерез з діаметром від 50 до 80 см – 29 шт.), гіркокаштани звичайні (серед них дерева з діаметром стовбура 100, 110 та 118 см), ясени звичайні (серед них одне дерево має діаметр стовбура 98 см, чотири – 100 см, одне – 108 см, п'ять – 110 см, одне – 120 см, одне – 134 см, одне – 156 см), явори (серед них дерева з діаметрами стовбурів 100, 106 та 110 см), тополя чорна (D=162 см), осика (D=140 см). За винятком гіркокаштанів звичайних, ясенів звичайних та тополь чорних решту видів та культу варів обов'язково треба висаджувати в парку, оскільки загибель деяких рослин, а разом з ними зникнення виду чи культивуру зі складу насаджень, у найближчі роки дуже вірогідні. До історичних ландшафтних об'єктів належить стара липова алея, яка веде до палацу [21].

Що стосується тваринного світу Гоцанського парку, то він набагато бідніший в порівнянні із рослинним світом. Найбільш поширеними на досліджуваній території є мишоподібні гризуни, такі як лісові полівки та жовто-чорні миші. Великого поширення вони набули в парку, тому що на даній території немає ні лісової куниці, ні ласки, ні тхорів, кормом для яких вони є. Відсутність цих тварин пояснюється тим, що парк знаходиться на території, яка з трьох сторін обмежена автомобільною дорогою, що і створює несприятливі умови для життя вище зазначених тварин [46, с.59].

Також на досліджуваній території можна побачити багато зелених та звичайних ропух, ящірок, зрідка зустрічаються вужі, які заселяють перший поверх лісу. На другому поверсі гніздяться тетереви, сови, а також годуються зяблики, мухоловки, горобці. Дупла в соснах заселяють звичайні шпаки, строкаті дятли та синиці.

На території орних земель, які входили до складу досліджуваної території, зустрічаються кроти, темні тхори, хатні малі, польові та лісові миші, а також звичайні хом'яки.

Також поширено багато птахів, а саме таких як: перепели, шпаки, сільська ластівка. Взимку видовий склад змінюється. В цей час переважають сірі ворони, граки, сороки, щиглики, полові горобці. Роль пернатих тут надзвичайно велика. Вони стримують зростання кількості шкідливих комах, мишоподібних гризунів.

РОЗДІЛ 4. ТАКСОНОМІЧНА, ЛАНДШАФТНА ТА ЕСТЕТИЧНА ОЦІНКИ ПАРКУ-ПАМ'ЯТКИ

4.1. Дендрофлора парку

Дендрологічний склад Гощанського парку налічує 50 видів та форм із 30 родів і 17 родин. Із цих 50 видів та форм 8 голонасінних (усі дерева) та 42 покритонасінних (38 дерева, 4 кущі). Яловець звичайний, ялина колюча, верба біла та липа широколиста представлені тільки своїми декоративними формами відповідно колоноподібною, сизою, жовтою плакучою то розсіченолистою, а клен гостролистий, ясен звичайний та дуб звичайний представлені як типовими рослинами так і декоративними формами. Відповідно перший – Шведлера, другий – плакучою, третій – колоноподібною. До історичних ландшафтних об'єктів належить стара липова алея, яка веде до палацу [21].

Значна кількість найпоширеніших видів представлена молодими екземплярами, які виникли із самосіву останнім часом.

У парку збереглося кілька старих рослин малопоширених видів та форм:

1. Гінкго дволопатеве.
2. Сосна Веймутова.
3. Сосна чорна.
4. Модрина європейська.
5. Дуб звичайний пірамідальної форми.
6. Ясен звичайний плакучої форми.
7. Липа широколиста розсіченолистої форми.
8. Гірकोкаштан восьмищичинковий.
9. Клен гостролистий форми Шведлера.
10. Софора японська.
11. Бархат амурський або коркове дерево.

На мою думку, на цих деревах, урахувуючи європейський досвід розвинутих країн, необхідно виготовити та прикріпити Державний

охоронний знак. Учені рекомендують таке передбачене садіння екзотичних видів та форм: хвойних, які трапляються в інших старовинних парках, декількох видів із роду гіркокаштан, а також пірамідальних, плакучих, розсіченолистих, пурпуроволистих форм – як проведення розпочатої колись господарями парку інтродукційної роботи [47, с. 4].

4.2. Розподіл території парку за типами садово-паркових ландшафтів

За типами садово-паркових ландшафтів Гоцанський парк поділяється на такі (рис. 4.2.1.): 1) лісовий ландшафт; 2) парковий ландшафт; 3) садовий ландшафт; 4) регулярний та його елементи.

Основним видом ландшафту Гоцанського парку є лісовий (рис. 4.2.2), який займає понад 60 % озелененої площі. Саме лісовий ландшафт є найстарішим на території парку, про що свідчить діаметр стовбурів дерев, окремі екземпляри в діаметрі досягають 110 см, це такі як дуб звичайний (D=110 см), гіркокаштани звичайні (серед них дерева з діаметром стовбура 100, 110 та 118 см), ясени звичайні (серед них одне дерево має діаметр стовбура 98 см, чотири – 100 см, одне – 108 см, п'ять – 110 см, одне – 120 см, одне – 134 см, одне – 156 см), явори (серед них дерева з діаметрами стовбурів 100, 106 та 110 см), тополя чорна (D=162 см), осика (D=140 см). Це свідчить про те, що їх вік понад 100 років. Таким чином, можна зробити висновки, що лісовий ландшафт Гоцанського парку є найстаріший на досліджуваній території і саме лісовий ландшафт і став основою для створення парку [21].

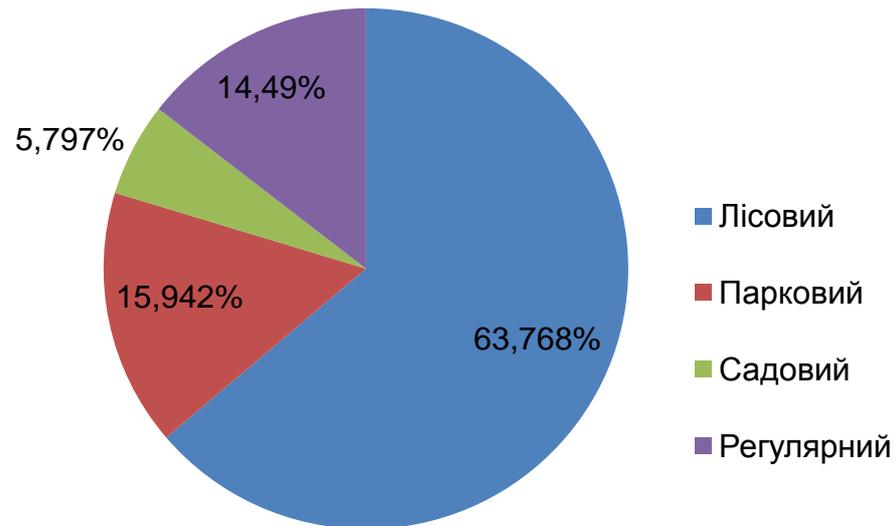
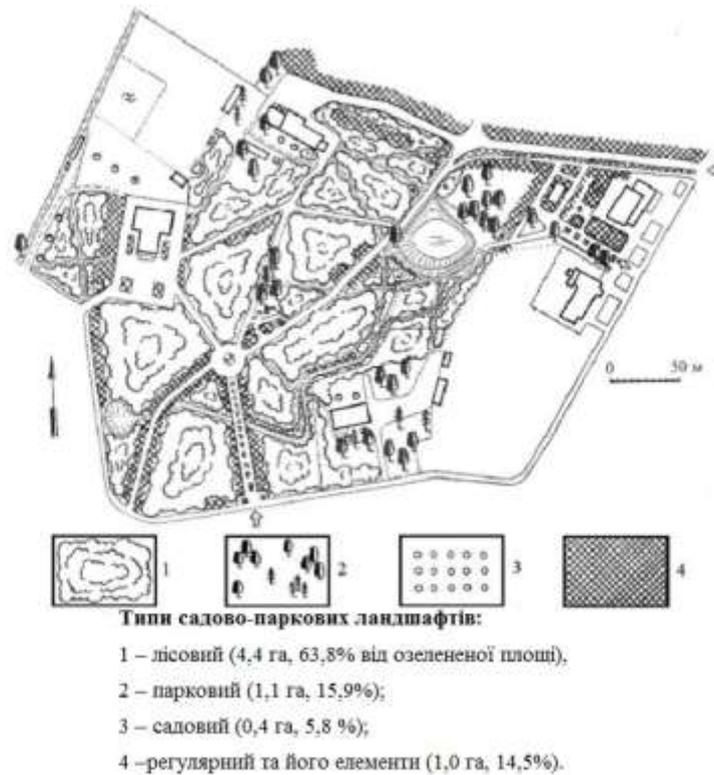

Рис. 4.2.1. Розподіл території Гошанського парку за типами садово-паркових ландшафтів

Парковий тип садово-паркового ландшафту та регулярний майже однакові – кожний становить близько 15% від озелененої площі території. Дані типи ландшафтів переважають вздовж пішохідних доріжок, а також на забудованій території (рис. 4.2.2). Це було зроблено для того, щоб відвідувачі парку могли милуватися красою парку. Якщо лісовий ландшафт парку не має належного догляду, то в межах паркового та регулярного ландшафту проводяться регулярні чистки та рубки. Хоча насадження даного ландшафтного типу є молодими, але через значне затінення та згущення парку багато з них не приживаються, або гинуть через невідповідність створених умов.

**Рис. 4.2.2. Просторовий розподіл типів садово-паркових ландшафтів
Гоцанського парку**

Серед паркових видів переважаючими є липа серцелиста, береза повисла, робінія звичайна, тополя звичайна. В свою чергу регулярний, або класичний, стиль планування має такі ознаки: чіткий розподіл території на симетрично розташовані ділянки геометричної форми, геометричні форми квітників, застосування формованих (стрижених) дерев та кущів.

На досліджуваній території не досить густа мережа пішохідних доріжок. Деякі з них мають чітку геометричну форму (трикутників), інші, навпаки, є звивистими і не мають ніякої форми.

Вздовж пішохідних доріжок по обидва боки ряди з листяних дерев таких як: явори, липи серцелистої, граба звичайного, гіркокаштана звичайного, берези повислої, ясена звичайного, в'язів низеньких та тополі чорної.

Основна ділянка садового ландшафту – це сад із горіхів грецьких та яблунь домашніх. У різних кінцях парку є також ряди із слив домашніх та яблунь домашніх. На території парку садовий ландшафт зберігся набагато

гірше, ніж вище перераховані. Найбільша кількість садових дерев збереглася на території садиби Валевських та на межі між парком та приватним сектором [3, с.43].

Можна припустити, що в минулому територія первинного саду була в двічі більшою і виходила за сучасні межі парку. Про це свідчать поодинокі сливи домашні та яблуні домашні, які не відповідають загальній концепції насаджень на приватній території, а отже є залишками садового ландшафту. Також на території парку в радянські роки з'явився ряд нових садових насаджень, що знаходиться на території Будинку юнацтва та молоді.

РОЗДІЛ 5. СУЧАСНІ ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ ДОСЛІДЖУВАНОЇ ТЕРИТОРІЇ

5.1. Заходи з відновлення парку

За даними паспорта парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва парк у ХХ ст. до 1939 року належав монастирю. Проте плани з реконструкції або про заходи щодо розвитку парку не збереглися. Зберігся проект з реконструкції та відновлення Гощанського парку лише з 1980 р. [29, с.45].

Отже, у 1980 році був розроблений проект реконструкції парку (рис. 5.1.1).

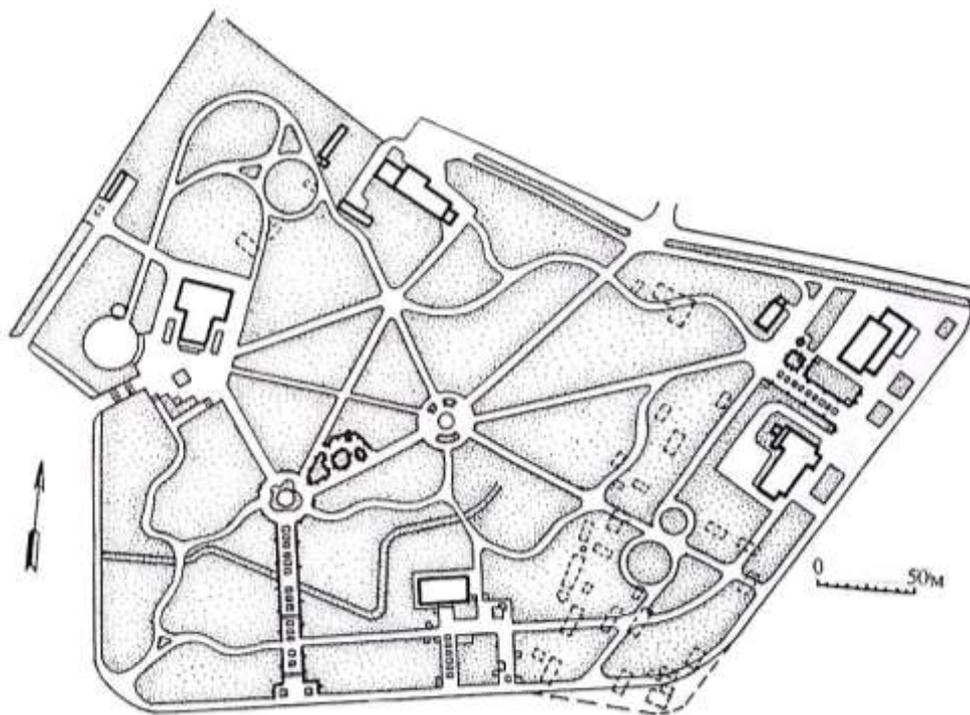
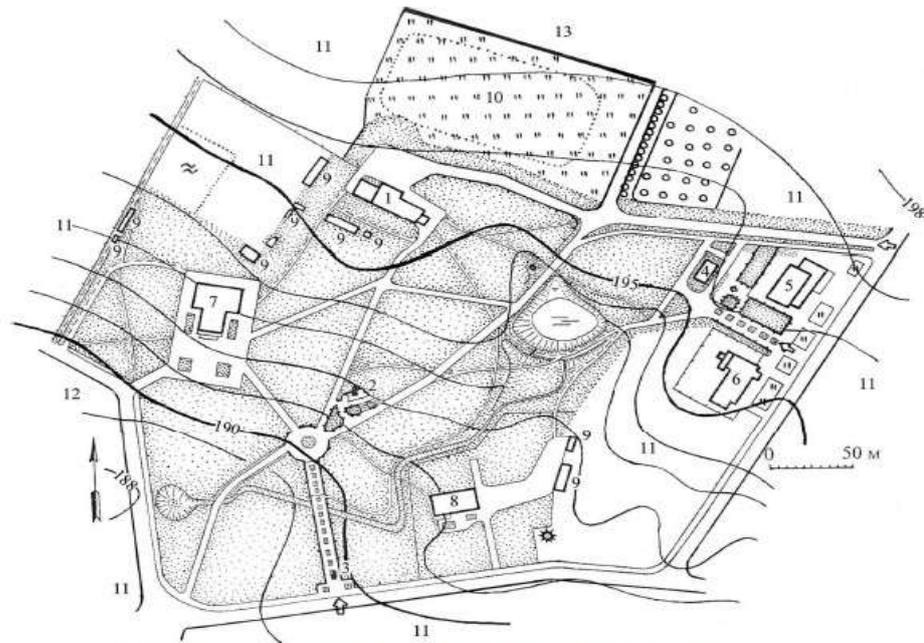

Рис. 5.1.1. Проект реконструкції парку 1980 року

Він передбачав винесення з території усієї садибної забудови, створення розгалуженої мережі доріжок, значна частина яких була прямолінійною, та будівництво меморіалу загиблим у роки війни 1941-1945 рр. Але реалізовано було дуже спрощений варіант проекту, садиба та городи залишилися на своїх місцях, мережа доріг значно скоротилася, було збудовано невелике озерце (рис. 5.1.2).

Планування та рельєф Гошанського парку

1 – палац, 2 – меморіал загиблим під час війни 1941 – 1945 рр., 3 – Пам’ятник Т. Г. Шевченку, 4 – літній кінотеатр, 5 – кінотеатр, 6 – ресторан, 7 – Будинок культури, 8 – Будинок юнацтва і молоді, 9 – сараї та інші господарські будівлі, 10 – стадіон, 11 – садиба смт. Гоша, 12 – територія монастиря, 13 – територія військової частини.

Рис. 5.1.2. Спрощений проект реконструкції парку 1980 року

Як розроблений у 1980 році проект реконструкції парку, так і реалізований проект, не ставили на меті відновлення старовинного планування, а були проектами створення парку культури та відпочинку.

У 2000 році було прийняте рішення про необхідність чергової реконструкції парку. У цьому ж році було проведено обстеження насаджень та складено опорний план, на якому подано відомості про видовий склад та основні біометричні показники (діаметр стовбура на висоті 1,3 м та висота дерева) [21].

Під час проведення обстежень було відмічено у санітарну рубку 162 дерева (Додаток Б). Ці дерева мали бути вирубані з осені 2000 року по весну 2001 року.

Під час обстежень було нанесено на план проекції крон усіх дерев. З’ясувалося, що у парку майже нема відкритих просторів. Парк дуже згущений та затінений. Все це вимагає проведення значних ландшафтних рубок. Стан парку неможливо покращити, якщо не вводити високо

декоративні види та форми. Але висаджувати рослини під полог існуючих, чи у маленькі вікна у полозі, які за декілька років затягнуться кронами, це приректи висаджені дерева та кущі на неминучу загибель. Тому для того, щоб з'явилася можливість висадити нові рослини, необхідно розчистити площу від малоцінних існуючих насаджень.

Після чергового обстеження у санітарну рубку було призначено 313 дрез з них лип серцелистих – 41 шт., яворів – 55 шт., ясенів звичайних – 25, клені гостролистих – 71, гіркокаштанів звичайних – 20, акацій білих – 33, грабів звичайних – 30. Дерев до 30 см у діаметрі (включно) 265.

Було сплановано проведення робіт так, що на першому етапі рубка виконувалась на тих ділянках, де передбачається здійснювати посадки голонасінних, які скидають на зиму хвою (гінкго, метасеквоя, модрини) та листяних рослин. До розчистки місць та посадок таких хвойних як сосни, псевдотсуга, тсуга, ялини, ялиця одноколірна можна приступати лише у разі організації охорони у передноворічний період.

Аналіз історичних відомостей та існуючих насаджень дозволив виробити концепцію підбору видів для посадки.

У парку збереглося кілька старих рослин малопоширених видів та форм. До них відноситься: гінкго дволопатеве – 1 шт., сосна Веймутова – 1 шт., сосна чорна – 1 шт., модрина європейська – 4 шт., дуб звичайний пірамідальної форми – 1 шт., липа широколиста розсіченої форми – 1 шт., гіркокоштан 8-тичинковий – 1 шт., клен гостролистий форми Шведлера – 1 шт [50, с. 2].

Є такі старі: дуб звичайний, ясен європейський, гіркокаштани звичайні, ясени звичайні, тополя чорна, осика. За виключенням гіркокаштанів звичайних, ясенів звичайних та тополь чорних решту видів та форм чекає зникнення у найближчі роки (особливо у поганому стані перебувають ясен звичайний плакучої форми, дуб звичайний пірамідальної форми та одна з сосен чорних).

Аналіз цього списку дозволяє зробити припущення, що господарі парку цікавилися:

1) стародавніми голонасінними і тому висадили гінкго дволопатеве; продовженням цієї традиції могло б стати не тільки вирощування молодих гінкго, але й введення до складу мета секвої розсіченошишечної та тиса ягідного;

2) пірамідальними, плакучими, розсіченолистими та пурпуровими формами; продовженням розпочатої ними роботи могла б стати посадка таких форм, які є у інших видів;

3) представниками роду гіркокаштан, тому слід ввести до складу насаджень декілька видів цього роду;

4) хвойними рослинами; тому слід розширити їх асортимент (у старовинних парках Полісся та Лісостепу України звичайно зустрічався ялівець віргінський, рідше вирощувалися псевдотсуга Мензиса, тсуга канадська, туя гігантська та інші види) [9, с.7].

При розробці проекту використано прийом збільшення існуючих груп (проектом передбачені, наприклад, посадки ялин звичайних біля існуючих насаджень ялин) та метод родових комплексів (біля існуючих груп беріз проектується посадки берези датської та берези вишневої).

Звичайно, що довільне розширення асортименту рослин протирічить Флорентійській хартії Міжнародного комітету з історичних садів 1981 року, але у даному випадку не має достовірних відомостей про склад насаджень у минулому, розширення асортименту базується на певних припущеннях, та проектом реконструкції передбачене не відтворення минулого планування, а створення парку культури та відпочинку.

Саме тому даним проектом реконструкції парку передбачено створення нової доріжко-стежкової мережі. Зокрема, нова алея буде вести від палацу до Будинку культури і далі до монастиря, від пам'ятного знаку на честь господарів парку до кафе, будуть зроблені майданчики, інакше сплановане озеро, оформлено струмочок та нижнє озеро.

Тому у загальній композиції парку можна виділити окремі елементи, пов'язані з оформленням цих алей та оформлення озер та струмка.

Вхід у парк з боку кінопалацу та ресторану оформлюється туєю гігантською. Далі на смужці газону між двома доріжками запроектовано посадки сланких та низькорослих кущів та дерев, а також різних за забарвленням хвої та листя, плакучих та кулястих, форм які підкреслять регулярність планування та парадність алеї. На ділянках, які попадають у тінь існуючих дерев, запроектовані посадки тіневитривалого виду – тиса ягідного, який для надання кулястої форми слід формувати стрижкою.

Вздовж струмка та озер проектується зміна існуючих насаджень рослинами цінних видів (дубом болотним, різними видами та формами верб).

На місті колишнього плодового саду (межі якого, на жаль, у проекті чітко не окреслені) проектується створення саду декоративних плодових яблунь (Недзвецького, ягідної), горобини (проміжної, грецької) ліщини ведмежої [20, с.29].

5.2. Проблеми й перспективи туристсько-рекреаційного освоєння парку

Розташування парку є досить вигідним, адже він знаходиться поблизу траси Київ-Чоп. Проте туристсько-рекреаційний розвиток парку досить низький. Причинами цього є те, що попри всі заходи з реконструкції та відновлення парку, він має ряд досить значних проблем.

Основним недоліком в освоєні парку є:

- недостатнє фінансове забезпечення для ведення зеленого господарства, що знаходиться на низькому рівні від мінімальної реальної потреби, яке недопустиме для утримання зелених насаджень;
- в останні роки спостерігається неналежний догляд за зеленими насадженнями, що призводить до погіршення їх санітарного стану, збільшення кількості сухостійних та заражених шкідниками і хворобами дерев;

- через неналежний догляд газони захаращені кульбабою та іншими бур'янами. На території парку вкрай слабо проводиться реконструкція зелених насаджень, що призводить до їх деградації. Головним чином проводяться лише аварійні роботи;
- за останні 65 років не проводилося жодних капітальних робіт з ремонту архітектурної пам'ятки – садиби Валевських, що знаходиться на території парку; сучасні проекти з реконструкції Гощанського парку не включають реконструкцію цієї садиби, яка знаходиться в аварійному стані;
- недостатня вивченість території Гощанського парку, що призвела до заболочення озер, осушення струмка;
- прогалини в знаннях з ландшафтного планування, що стало причиною всихання багатьох видів дерев на території парку;
- заходи з відновлення парку не ставлять за мету повернути первинний вигляд парку, а лише створити сприятливі умови для відпочинку місцевих жителів;
- первинні проекти з реконструкції не включали збереження рідкісних видів дерев.

Пропри велику кількість проблем розвиток парку не стоїть на місці. За останні 5 років було розроблено туристичні маршрути, екскурсію для молодших школярів, які включали історію створення парку, створення монастиря, історію перших власників Гощі та парку, а також характеристику рідкісних видів дерев на території парку.

Місцева влада розуміє, що Гощанський парк є доволі перспективним в плані розвитку туризму Гощанщини, Рівненщини та України в цілому. Тому планується проведення ряду заходів для повернення Гощанського парку первинної краси, зокрема:

- планується залучення спонсорських коштів, для капітального ремонту та реконструкції садиби Валевських;

- створення музею історії смт. Гоща на території садиби Валевських;
- розробка проекту реконструкції Гощанського парку, який включає відновлення заболочених озер та струмка;
- створення комфортних умов для рідкісних видів дерев, збільшення кількості ділянок відкритого простору на території парку;
- проведення регулярних робіт санітарної рубки рослин для попередження захворювань дерев;
- створення нової доріжко-стежкової мережі та розробка туристичних маршрутів за нею;
- проведення регулярних екскурсій для місцевого населення та туристів на території парку.

Попри всі проблеми розвитку, Гощанський парк є цікавим місцем для місцевих жителів та вчених-ботаніків. Адже саме Гощанський парк дозволяє вченим досліджувати такі види рослин, які є не характерними для території України.

Територія парку є доволі перспективною в рекреаційно-туристичному плані, адже вона не є досить освоєною. На території парку можна розробити цікаві пізнавальні екскурсії з історії розвитку краю, адже на цій території збереглася як і архітектура XIX ст., так і сучасна архітектура.

5.3. Природоохоронна пропаганда та еколого-освітня діяльність

З метою збереження навколишнього середовища для нащадків на території національних природних парків, природних заповідників, парків-пам'яток садово-паркового мистецтва все частіше проводиться природоохоронна пропаганда.

На базі Гощанського парку було створено екологічний гурток, головним завданням якого є екологічна свідомість, екологічна обізнаність

молодших та старших школярів, а також збереження природних об'єктів у їх первинному стані (якщо це можливо) [38, с.43].

Найчастіше в екологічному гуртку використовуються такі форми занять, як екскурсії екологічними стежками та туристичними маршрутами заповідного об'єкту, заняття в музеях природи та екологічних візит-центрах, екологічні ігри та конкурси, навчання практичним навичкам польових наукових досліджень, а також бесіди, круглі столи, лекції. Традиційними заняттями в екологічному гуртку є засвоєння навичок поведінки в природних умовах, орієнтування на місцевості, користування туристським спорядженням, спостереження цікавих явищ природи тощо.

Організація екологічних стежок та проведення екскурсій є дуже важливим засобом здійснення еколого-освітньої діяльності в природно-заповідних установах. Це передбачає вибір місця та розробку маршруту; облаштування стежки, контроль та моніторинг за її станом тощо. До розробки, облаштування стежок та проведення екскурсій залучаються школярі та студенти, вчителі та викладачі навчальних закладів. Екологічні стежки розраховуються як на дорослих, так і на дітей.

Вони мають різне спрямування та організацію, наприклад: для пішоходів чи лижників, кінників чи на човнах тощо, охоплюють різні науково-практичні дисципліни – зоологічні, ботанічні, географічні, геологічні, історичні, а також комплексні ландшафтно-екологічні. У національних природних парках України діє близько 50 екологічних стежок, які надають унікальну можливість не тільки здійснювати природоохоронну пропаганду, але й поєднуються із активним відпочинком в умовах гармонійного духовного впливу мальовничих ландшафтів, кольорів та звуків природи [30, с.59].

На сучасному етапі розвитку уявлень про охорону навколишнього природного середовища надзвичайно актуальним є формування ідеології гуманістичного ставлення людини до природного середовища, що базується на принципах екологічної етики та глибоких екологічних знаннях. На

важливість екологічного виховання та інформування населення, підготовки висококваліфікованих фахівців у цій галузі, як передумовах переходу до екологічно-збалансованого розвитку, наголошують програмні документи, прийняті Конференцією ООН з довкілля та розвитку в Ріо-де-Жанейро у 1992 році та на Самміті Тисячоліття (2002) у Йоганезбурзі (Південно-Африканська Республіка) [16, с.84].

Національний і світовий досвід довів неефективність природоохоронної роботи, що базується лише на заборонах і обмеженнях. Натомість, найбільш дієвий підхід до збереження природи на територіях заповідників і національних природних парків має ґрунтуватися на глибокому розумінні усіма групами та верствами населення наукової, природоохоронної та культурної ролі природоохоронних територій, як і на підтримці їх діяльності з боку суспільства.

Розвиток екологічної освіти та виховання в установах природно-заповідного фонду визначено в Законі України «Про природно-заповідний фонд України», що засвідчує їх статус як еколого-освітніх закладів. Положення про наукову діяльність заповідників і національних природних парків України визначає порядок здійснення відповідної діяльності у заповідниках і національних природних парках, Положення про еколого-освітню діяльність заповідників і національних природних парків України визначає норми та загальні принципи діяльності установ природно-заповідного фонду, як осередків організації екологічної освіти та виховання.

З метою подальшого розвитку еколого-освітньої діяльності в природно-заповідних установах наказом Державної служби заповідної справи України від 04.01.2005 року №1 ДС затверджено Концептуальні засади еколого-освітньої діяльності в природно-заповідних установах України, що розроблені за ініціативи Київського еколого-культурного центру. Ці Концептуальні засади визначають базові напрями довгострокової діяльності природно-заповідних установ у сфері екологічної освіти,

виховання та інформування населення і є основою для подальшої розробки необхідних нормативних і методичних документів [30, с.27].

Відповідно до Концептуальних засад у межах природно-заповідних установ можуть застосовуватися наступні форми та методи екологічної освіти: робота із засобами масової інформації; рекламно-видавнича діяльність; виготовлення аншлаків, листівок, плакатів, кіно та відеопродукцій; організація музеїв, візит-центрів тощо; розробка та прокладення екологічних стежок; організація та проведення семінарів, екскурсій, виставок, свят, проведення маршу парків тощо; проведення комплексних природоохоронних кампаній; розвиток екологічного туризму, в тому числі – шкільних екологічних таборів, експедицій, шкіл молодих екологів тощо.

ВИСНОВКИ

Отже, заповідна справа – це теорія і практика організації, функціонування і збереження заповідних територій різних рангів і категорій; це система управління біоценозами на користь природи і людства.

Одним із компонентів ПЗФ є парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, які заповідаються як найбільш визначні та цінні зразки паркового будівництва з метою охорони їх використання в естетичних, виховних, наукових, природоохоронних та оздоровчих цілях.

Пам'ятки садово-паркового мистецтва – історична спадщина, за розвитком якої можна судити про культуру, науку і етнографію країни. У країнах активного туризму парки-пам'ятки знаходяться в центрі підвищеної уваги.

Гощанський парк – стародавній декоративний парк, розміщений в центрі смт. Гоща Гощанського району Рівненської області. Парк виник наприкінці XVIII ст. у маєтку Станіслава Костки Ленкевича. Його небога Октавія вийшла заміж за Михайла Валевського з Тучина. Поміщики Валевські та їх садівники в 40-х роках XIX ст. окультурили парк, який займав 15 гектарів.

Як об'єкт природно-заповідного фонду парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення затверджений постановою колегії Держкомприроди УРСР № 22 від 26.07. 1972 року.

Більша частина парку мала ландшафтне планування. В ньому було мало прямих алей, а більше звивистих стежок і доріжок. Тут є багато дерев, які мало поширені, або навіть дуже рідкісні.

До наших днів збереглася лише четверта частина від площі старовинного парку (близько 3 гектарів), бо частина землі відійшла на територію сучасного стадіону, плодового саду та скверу військової частини.

За даними паспорта парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва у XX ст. до 1939 року належав монастирю. Проте плани з реконструкції або заходи

щодо розвитку парку не збереглися. Зберігся проект з реконструкції та відновлення Гощанського парку лише з 1980 року.

У 2000 році було прийняте рішення про необхідність чергової реконструкції парку. У цьому ж році було проведено обстеження насаджень та складено опорний план, на якому подано відомості про видовий склад та основні біометричні показники.

За типами садово-паркових ландшафтів Гощанський парк поділяється на: 1) лісовий ландшафт (майже 64 % озелененої площі); 2) парковий ландшафт (16 %); 3) садовий ландшафт (майже 6 %); 4) регулярний та його елементи (близько 15 %).

За результатами таксаційно-фітоценотичної шкали естетичної оцінки біоценозу Гощанського парку досліджувана територія відноситься до II класу естетичної цінності. Тобто парк є досить привабливим, проте до II класу відносяться дерева та чагарники з недоліками в кроні і стовбурі, що викликає сумнів в їх довговічності і потребує догляду та профілактики.

Таким чином, за таксаційно-фітоценотичною та емоційною шкалами естетичної оцінки Гощанський парк є достатньо привабливим попри суттєві недоліки, а саме – недостатню доглянутість досліджуваної території через неповноцінне фінансування. Крім фінансування, основними проблемами парку є його недостатня вивченість, що призвело до заболочення озер, осушення струмка; прогалини в знаннях з ландшафтного планування стали причиною всихання багатьох видів дерев на території парку. На жаль, сучасні заходи з відновлення парку не ставлять за мету повернути первинний вигляд парку, а лише створити сприятливі умови для відпочинку місцевих жителів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Aftanazy R. Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej. Tom 5. / R. Aftanazy. – Warszawa, 1998. – 697 s.
2. Адамчук Н. Гінкго – «жива копалина» / Н. Адамчук // Гостинець: альманах. – Рівне, 2000. – Вип. 1. – С. 149 – 150.
3. Барбарич А. І. Парки Ровенської області / А. І. Барбарич // Матеріали про охорону природи на Україні: [зб. ст.] / відп. ред. П. С. Погребняк. – К.: Радянська школа, 1958. – Вип. 1. – С. 42 – 44.
4. Бондар І. Друге народження заповідників / І. Бондар // Вільне сл. – 1999. – 30 лип. – С. 4.
5. Бондарчук В. Г. Геоморфологія УРСР (Геологічний розвиток рельєфу УРСР) / В. Г. Бондарчук. – К.: Радянська школа, 1949. – 246 с.
6. Геоботанічне районування Української РСР / відпов. ред. А. І. Барбарич. – К.: Наук. думка, 1977. – 303 с.
7. Геренчук К. І. Природа Ровенської області / К. І. Геренчук. – Львов: Высшая школа, 1976. – 156 с.
8. Гощанський парк – пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення // Матеріали Всеукраїнської історико-географічної експедиції «Сто чудес України» / [підгот. Шумило М., Довгалець О]. – Гоща, 2012.
9. Гощанський парк – пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення: всеукр. історико-геогр. експедиція «Сто чудес України» / [підгот. В. Герасимчук]. – Б. м., Б. р. – 12 с.
10. Давиденко В. М. Заповідна справа: [навч. посіб.] / В. М. Давиденко. – Миколаїв: Вид-во МФ НаУКМА, 2001. – 140 с.
11. Екологічне законодавство України: зб. норм. актів / відпов до ред. І. О. Заєць. – К.: Юнікор Інтер. – 2001. – 410 с.
12. Закон України «Про індивідуальні парки» / Прийнято ВР України 21.06.2012 № 5018-VI

13. Закон України «Про природо-заповідний фонд України» / Прийнято ВР України 16.06. 1992 р. № 2456 - XII
14. Закону України «Про охорону археологічної спадщини» / Прийнято ВР України 18.03.2004 № 1626-IV
15. Заповідна справа. [навч.-метод. посіб.] / [Укладачі: доц. Мудрак О.В., доц. Кравчук Г.І., аспір. Єлісавенко Ю.А., ст. викл. Дзюмак М.А.]. – Вінниця: ВНАУ, 2011. – 96 с.
16. Заповідна справа: навч. Посібник / [Товажнянський Л. Л., Солодкий В. Д., Масікевич Ю. Г., Шапорев В. П., Моїсєєв В. Ф.]. – Харків: НТУ «ХП», 2002. – 240 с.
17. Історія міст і сіл УРСР. Том 18 Рівненська область / За ред. Тронько П. Т. - К.: Гол. ред. УРЕ АН УРСР, 1973. – 682 с.
18. Клименко А. В. Гошанський парк, сучасне й минуле / А. В. Клименко, Ю. О. Клименко // Квіти України. – 2003. – № 11. – С. 28 – 29.
19. Клименко Ю. О. Насадження старовинних парків-пам'яток садово-паркового мистецтва Рівненської області / Клименко Ю. О., Клименко А.В. // «Наукові доповіді НУБіП» Випуск № 2 (14), 2009. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Nd/2009-2/09kuairr.pdf>.
20. Кліматичні дані по м. Рівне за період з 1899 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://meteo.gov.ua>.
21. Комітет з питань екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://komekolog.rada.gov.ua/komekolog/>
22. Коротун І. М. Природні ресурси України: навч. посіб. для студ. еколог. спец. вищих навч. закл. / І. М. Коротун, Я. К. Коротун, С. І. Коротун. – Рівне: Видав. УДАВГ, 2000. – 192 с.
23. Коротун І. М. Географія Рівненської області в 3-х частинах : навч. підручник / І. М. Коротун, Л. К. Коротун. – Рівне: Принт Хауз, 1996. – 380 с.

24. Кукса Т. І. Географія рідного краю. Рівненщина. / Т. І. Кукса. – Рівне: КАІС, 2002. – 182 с.
25. Михайлишин О. Садиби Валевських у Тучині та Гощі як відображення архітектурних тенденцій епохи / О. Михайлишин // Гощанське Погориння: давнина і сучасність: наук. зб. – Рівне – Гоща, 2002. – С. 45–54.
26. Поняття про заповідну справу та природно-заповідний фонд України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.novaecologia.org/voecos-1182-1.html>
27. Природа України та її охорона /За ред. Вольтовського Б. І. – К.: Політ. видав України. – 1975. – 302 с.
28. Природні ресурси та охорона навколишнього середовища // Статистичний щорічник Рівнен. обл. за 2013 рік / Голов. упр. статистики у Рівнен. обл.; за ред. Ю. В. Мороза. – Рівне, 2014.
29. Природо-заповідних фонд України загальнодержавного значення: довідник / Редкол. В. Б. Леоненко та ін. – К., 1999. – 240 с.
30. Про затвердження списку найбільш визначних парків-пам'ятників садово-паркової архітектури Української РСР: постанова Ради Міністрів Української РСР від 29 січ. 1960 р. № 105 // Збірник постанов і розпоряджень Уряду Української РСР. – К.: Держполітвидав УРСР, 1960. – № 1. – С. 118, 121.
31. Рівненська область: геогр. атлас / Відп. ред. Т. В. Погурельська. – К.: Мапа, 2007. – 20 с.
32. Рівненщина туристична: путівник / Упоряд. Н. Бурець-Струк, О. Матвійчук. – К.: Світ успіху, 2007. – 383 с.
33. Рокунець Л. М. Моя мала Батьківщина. Гощанський район. Кн.1. Природа району: навч. вид. / Наук. ред. Ю. М. Грищенко. – Острог, 2002. –60 с.
34. Сацюк І. Природоохоронні справи сучасників [Гощан. район. т-ва природи] / І. Сацюк // Гощанське Погориння: давнина і сучасність: на-ук. зб.

матеріалів наук.-краєзн. конф., присвяч. 850-річчю Гощі. – Гоща: Перспектива, 2002. – С. 158 – 160.

35. Список об'єктів природно-заповідного фонду України станом на 1 січня 2014 з аналітичними таблицями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wikimediaukraine.wordpress.com>

36. Туристські шляхи Рівненщини: (зб. маршрутів) / [підгот. Л. І. Ольховик, Л. М. Григор, Н. О. Брончук та ін.]. – Рівне: Волин. обереги, 2008. – Вип. 2. – 54 с.

37. Українська радянська енциклопедія / За ред. Бажана М. П. та ін. – К.:Академія наук. – 1960. – С.264.

38. Федоришин М. Гощанський парк / М. Федоришин. – Гоща: Коляда, 2005. – 9 с.

39. Цись М. П. Геоморфологія УРСР / М. П. Цись. – Львів: Львівський університет, 1962. – 244с.

40. Ющенко О. Ровенщина заповідна / О. Ющенко // Червон. прапор. – 1984. – 27 берез. – С. 2